

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΕΙΣ

Ἡ μελέτη ἀποτελεῖ συνέχεια παλαιότερης προσπάθειας¹ διερεύνησης τῶν νεοελληνικῶν ἀρχαϊσμῶν, καὶ στὴν πραγματικότητα ἡ ἐργασία ἐπανεξετάζει ὀρισμένες ἐρμηνευτικὲς προσεγγίσεις τοῦ Δ. Κρεκούκια, ὁ ὁποῖος, συνεχίζοντας² τὸ σημαντικότερο ἔργο του, ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐπιβίωση σπάνιων ἀρχαίων ἑλληνικῶν λέξεων στὶς νεοελληνικὲς διαλέκτους καὶ ἰδιώματα, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ γνώσεις μας γι' αὐτὸ τὸ θέμα νὰ ἔχουν διευρυνθεῖ, καὶ νὰ γίνεται ἀντιληπτὸ σὲ ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ αὐτὰ τὰ ζητήματα, ὅτι στὴν πραγματικότητα μὲ τὰ ὑπάρχοντα δεδομένα, ἔχουμε ἀτελὴ γνώση τοῦ θέματος, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι τὸ δημοσιευμένο ὕλικό, εἶναι ἓνα μικρὸ μέρος τοῦ ἀδημοσίευτου, ποὺ ὑπάρχει στὰ δελτία τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Οἱ ἐργασίες του εἶναι καταστάλαγμα μακρᾶς ἐνασχόλησης, καὶ φέρνουν τὴ σφραγίδα τοῦ χρόνου ποὺ ἀπαιτεῖται ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ πρωτογενοῦς ὕλικου, τοῦ ἐτυμολογικοῦ συσχετισμοῦ, καὶ τῆς τελικῆς δημοσίευσής του, στάδια τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν τεράστιες δυσκολίες, καὶ συνήθως ἀγνοοῦνται, ἀκόμη ἀπὸ πολλοὺς ἀσχολούμενους μὲ τὰ ἀνθρωπιστικὰ γράμματα ὅταν δὲν ἔχουν προσωπικὴ γνώση συναφῶν θεμάτων.

Ἐξαιτίας τοῦ ὄγκου τοῦ ὕλικου ποὺ εἶχε νὰ δαμάσει, παρατηρεῖται, σὲ

1. Κώστας Καραποτόσογλου, «Ἐτυμολογικὲς παρατηρήσεις σὲ νεοελληνικοὺς ἀρχαϊσμούς», *Ἑλληνικά* 49 (1999) 121-122.

2. Δ. Κρεκούκιας, «Ἐτυμολογικά», *Λεξικογραφικὸν Δελτίον [= ΛΔ]* 20 (1996) 67-137. Τοῦ ἴδιου, «Ἐτυμολογικά Β'», *ΛΔ* 21 (1998) 69-100. Τοῦ ἴδιου, «Ἐτυμολογικά Γ'», *ΛΔ* 22 (1999) 57-91.

Ἡ Δικαίος Β. Βαγιακάκος ἔχει δημοσιεύσει τὰ ἀκόλουθα μελετήματα μὲ παρόμοιο θέμα: (1) «Ἀρχαῖα ἑλληνικὰ εἰς τὰς νεοελληνικὰς διαλέκτους, Α'», *Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά* 5 (1996) 223-82. (2) «Ἀρχαῖα ἑλληνικὰ εἰς νεοελληνικὰς διαλέκτους, Β'», *Κεφαλληνικά Χρονικά* 8 (1999) 137-169. (3) «Ἀρχαῖα διαλεκτικὰ ἐκ Μάνης καὶ ἐξ ἄλλων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, Γ'», *Λακωνικά Σπουδαί* 14 (1998) 264-292. (4) «Ἀρχαῖα ἑλληνικὰ εἰς τὰς νεοελληνικὰς διαλέκτους, Δ'», *Ἀθηνᾶ* 82 (1999) 147-190.

Ἡ Ἄντ. Ι. Θαβώρης, «Ἰδιωματικοὶ ἀρχαϊσμοὶ καὶ βόρεια νεοελληνικὰ ἰδιώματα. Οἱ ἀρχαϊσμοὶ τοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ Δυτικῆς Μακεδονίας», *Μακεδονικά* 31 (1998) 31-91, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γλωσσικὰ θέματα, θίγει καὶ τὴν προβληματικὴν τοῦ θέματος τῶν ἀρχαϊσμῶν, τὸ ὁποῖο εἶναι σημαντικότερο ἀλλὰ ἢ νεοελληνικὴ γλωσσολογία οὐσιαστικὰ δὲν ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ αὐτό· ἔχουν γίνεῖ μόνο ἀτελεῖς προσεγγίσεις.

ελάχιστες περιπτώσεις, ή προτεινόμενη ετυμολογία να έχει διατυπωθεί και από κάποιον άλλο έρευνητή, ή να υπάρχει κάποια επανάληψη σε όρισμένα λήμματα, γεγονός που όφειλεται είτε σε προσπάθεια βελτίωσης της προηγούμενης προσέγγισης, είτε σε άβλεψία, κάτι που συμβαίνει σε όλους όσους ασχολούνται με τόσο μεγάλο αριθμό λέξεων.

Ό γράφων σέβεται τον μόχθο του Δ. Κρεκούκια· τὰ άτομα που καταγίνονται με τόσο σημαντικά και πολύπλοκα θέματα, μιὰ ολόκληρη ζωή, εἶναι ελάχιστα, και οἱ ἐργασίες τους, στις ὁποῖες δίνονται συμπεράσματα ὕστερα ἀπὸ σπάνια ἀναζήτηση, ἔρευνα και γνώση, ἀποτελοῦν τις βάσεις-παρακαταθήκες για κάθε μελλοντική μελέτη. Οἱ παρατηρήσεις που ἀκολουθοῦν ἀποκλειστικὸ σκοπὸ ἔχουν νὰ προωθήσουν τὴν ἔρευνα, και νὰ ἀναδείξουν τὰ προβλήματα που ὑπάρχουν, τὸν ὄγκο τῶν δυσκολιῶν που παρουσιάζουν, και, συγχρόνως, νὰ προβάλλουν τὴν ἐργασία, μέσα ἀπὸ τὸ γόνιμο, ψύχραμο, ἐπιστημονικὸ διάλογο, ὁ ὁποῖος πάντοτε προωθεῖ τις γνώσεις μας πολὺπλευρα.

Γιὰ τὴν καλύτερη παρακολούθηση τῶν παρατηρήσεων, προηγείται τὸ κείμενο τοῦ Δ. Κρεκούκια, και ἀκολουθοῦν οἱ δικές μου παρατηρήσεις.

1 «*ἀβάραγκας-ἀμάραγκας*, ὁ: Οἱ δύο αὐτὲς λέξεις εἶναι τυπωμένες στὸ *IANE* στὰ ἀκόλουθα λήμματα. Ἡ πρώτη ἀποτελεῖ δικὸ της λήμμα: *ἀβάραγκας* και ἔχει δοθεῖ στὸ θαμνόφυτο *Δαφνοειδὲς ἢ χαμελαία* (*Daphne oleoides*), στὴ *χαμελαία* τοῦ *Διοσκορίδη*, ἐνῶ ἡ δευτέρα εἶναι τύπος ἄλλου λήμματος, τοῦ *ἀμάρακος*. Ἐδῶ νομίζω ὅτι και οἱ δύο παραπάνω λέξεις ἀποτελοῦν τύπους τοῦ *ἀμάρακος* που ἀποδίδεται στὰ φυτὰ: 1) Ἐλίχρυσον τὸ *Σικελικὸν* (*Helichrysum Siculum*) και 2) Ὀρίγανον τὸ μάρον (*Origanum marum*), που και θὰ πρέπει σὲ αὐτὸ νὰ ἐνσωματωθοῦν» (*ΛΔ* 22, 1999, σ. 57).

Ἡ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση τοῦ Δ. Κρεκούκια ἔχει ἀρχικὰ διατυπωθεῖ ἀπὸ τὸν Γ. Κουρμούλη³, κάτι που προφανῶς διέφυγε τῆς προσοχῆς του, ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρεται: «Ἐκ τοῦ ὡς ἄνω τύπου *ἀμάραγκας* προῆλθε τὸ ἡμέτερον *ἀβάραγκας* (οὕτω διὰ τοῦ *g* θὰ πρέπει νὰ γραφῆ ἢ λ. συμφώνως τοῖς νόμοις τοῖς διέπουσι τὰ ἰδιώματα τῆς *Κεφαλληνίας*) ἐναλλαγῆ τοῦ *μ* και *β*»· ὁ γράφων⁴ ἀσχολήθηκε ἐξαντλητικὰ μετὰ τὸ θέμα και ὅλα τὰ δευτερεύοντα στοιχεῖα του, γιατί δὲν πίστεψε στὴν παραγωγή τῆς λ. ἀπὸ τὸ *ἀμάρακος* > *ἀμάραγκας* > *ἀβάραγκας*, και ἀναφέρει: «Ἡ προσπάθεια τοῦ Γ. Κουρμούλη εἶναι πληρέστερη ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Δ. Γεωργακά, γιατί καλύπτει μετὰ πειστικὸ τρόπο τὴ μεταβολὴ τοῦ *μ* > *β*, δηλ. *ἀμάραγκας* > *ἀβάραγκας*, ἀλλὰ δὲν κάνει καμιά προσπάθεια νὰ δικαιολογήσει τὴ διαφοροποίηση που ὑπάρχει στὸ σημασιολογικὸ μέρος. Ἐνῶ ἢ λ. *ἀβάραγκας* δηλώνει τὸ φυτὸ *Δάφνη* τὴν *ἐλαιοειδή*, ἢ λ. *ἀμά-*

3. Γ. Κουρμούλης, «Περὶ τῆς λέξεως *ἀβάραγκας*», *Ἀθηνᾶ* 48 (1938) 98-99.

4. Κ. Καραποτόσογλου, «Ετυμολογικὲς σημειώσεις», *Graeco-Arabica* 3 (1984) 229-33.

ρακος και οί άλλοι διαφοροποιημένοι τύποι αναφέρονται σὲ ἐντελῶς ξεχωριστὰ φυτὰ. Ὁ συντάκτης τοῦ σχετικοῦ λήμματος τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καταχώρισε σωστὰ τὴ λ. ὡς ξεχωριστὸ λῆμμα, καὶ θὰ ἦταν λάθος νὰ τὴν ἐντάξει κάτω ἀπὸ τὴ λ. *ἀμάρακος*, ὅπως ἀναφέρει ὁ Γ. Κουρμούλης.

Ἡ λ. *ἀβάραγκας* (*Daphne oleoides*) προέρχεται ἀπὸ τὰ ἰταλικά⁵: πρβ.: «Lig. *-varègo* (Porto Maurizio), *varighina* (Camporosso), *vàragu* (San Remo). Sic. *-varacu* (Mirto) *vàrricu*, *varracchieddu* (Modica), *varrau*» = Δάφνη ἢ γνίδιος (*Daphne gnidium*), καὶ γιὰ τὸ θέμα διαβάζουμε τὰ ἀκόλουθα, τὰ ὁποῖα θέτουν ἐρωτήματα μὲ τὰ ὁποῖα ἡ νεοελληνικὴ συγκριτικὴ γλωσσολογία δὲν ἔχει ἀσχοληθεῖ: «Garge⁶ m. et f. (= Αἶρα ἢ πολυετής (*Lolium perenne*) [Famille très prob. d'origine préromane. Hubschmid (lettre du 22 août 1972) propose préroman *WARRŌKA, -ŪKA avec sonorisation du -k et perte de la voyelle posttonique; cp. (= comparer) le synonyme gaul. *dravoca* “ivraie” FEW [= *Französisches Etymologisches Wörterbuch*] 3, 157a, de formation semblable (v. aussi gaul. *odocos* “hièble” FEW 7, 324b). De plus, Hubschmid justifie l'étymon par d'autres plantes vénéneuses remontant à *-WARRŌKA: mlt. (en Ligurie) *varragus* “euphorbia, erba velenosa” (employée à la pêche, 3 attestations aux 14e et 15e s. Rossi I 103; Hegi V [= *Illustrierte Flora von Mitteleuropa*] 1, 140) [forme italianisée en *varrico* Rossi I 128], San Remo *vàragu* “daphne gnidium”, monégasque *vàregu* (comm. de R. Arveiller), sic. *varracu* (De Gregorio), Mirto *vàracu*, Modica *vàrricu*, *varracchieddu*, Avola *varracheddu*, lig. (Albenga) *vàregu* “euphorbia dendroides”, Camporosso *varego* “euphorbia amygdaloides”, Bordighera “euphorbia var. spec.”, etc. Il rattache à la même famille piém. *varasco* “veratrum album”, Nice *varassou*, lig. (Bardinetto) *varástrum*, etc. (Hubschmid, *Die -asko / -usko -Suffixe* 99-100 = RIO 18, 134-5) et tous les mots enregistrés sous *WAR (FEW 14, 169b, article rédigé par Hubschmid). Le suff. -ŌKA, -ŪCA se retrouve dans d'autres noms de plantes (v. Hubschmid VRo 18, 132-133; FEW 6³, 306). En Sicile (Modica) on trouve *varráca* “*lolium perenne*” (Penzig), syn. de *garge*, de la même famille avec un autre suff.; le suff. de *WARRÁKA se retrouve de même, dans d'autres noms de plantes».

2 «*ἀβιδέλλι*, τό. Στὴν Ἀπύρανθο τῆς Νάξου κάθε τρυφερὴ ταξικαρπία τῆς φασολιάς ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμη σκληρύνει λέγεται *ἀβιδέλλι*. Στὸ ΙΑΝΕ ποὺ τυπώθηκε ἡ λέξη ὡς τύπος στὸ λῆμμα *ἀβδέλλι* ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθη ἐτυμολογία: Τὸ μεταγν. οὖσ. *βδέλλιον* τὸ δηλοῦν εἶδος φυτοῦ. Κατὰ τὴ γνώμη μου πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ τὸ ἔτυμο τῆς λέξης ἀλλοῦ. Ἐδῶ νομίζω ὅτι ὑπάρχει ἡ λ. *λοβὸς* > *λοβίδι* > *λοβιδέλλι* > *βιδέλλι* > *ἀβιδέλλι*». (ΛΔ 21, 1998, 69).

5. Otto Penzig, *Flora popolare italiana*, τ. 1-2, Genova 1924, σ. 161.

6. Kurt Baldinger - Jean-Denis Gendron - Georges Straka, *Dictionnaire étymologique de l'ancien français*, Tubingen - Paris 1974, σσ. 261-262.

Τὸ ΙΛ⁷ ἔχει καταχωρίσει τὸ λήμμα: «ἀβδέλλι τό, ἀμάρτ. ἀβδέλλ' Στερελλ. (Αἰτωλ.) ἀβιδέλλι Νάξ. (Ἀπύρανθ.) βιδέλλι Παξ. Τὸ μεταγν. οὐσ. βδέλλιον τὸ δηλοῦν εἶδος φυτοῦ. Τὸ ἀβιδέλλι κατ' ἀνάπτ. τοῦ ι μεταξὺ δύο συμφώνων. Πβ. καὶ καπνός - καπινός κττ. 1) Βδέλλα Στερελλ. (Αἰτωλ.). 2) Μικρὸς καὶ μήπω ὠριμάσας λοβὸς φασηόλου (ἐκ τῆς ὁμοιότητος τοῦ σχήματος) Νάξ. (Ἀπύρανθ.). 3) Σιδηροῦν ἔλασμα πρὸς σύνδεσιν ξυλίνων πραγμάτων Παξ. Συνών. ἀβδέλλα 1β». Πιστεύω ὅτι οἱ ἀείμνηστοὶ συντάκτες τοῦ λήμματος Μ. Τριανταφυλλίδης καὶ Α. Α. Παπαδόπουλος δὲν ἔδωσαν τὴν ἀπαραίτητη προσοχὴ καὶ συσχέτισαν τὴ λ. μὲ τὸ μεταγενέστερο⁸ βδέλλιον, τό, = ἡ εὐώδης ρητίνη σμύρνα ἢ μύρρα ἢ βδέλλιον ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὸν κορμὸ τοῦ δένδρου Βαλσαμόδενδρον ἢ μύρρα (Balsamodendron myrrha), ἐνῶ ἡ ἐτυμολογικὴ προσπάθεια τοῦ Δ. Κρεκούκια εἶναι ἀνεπιτυχῆς, λόγῳ τῶν πολλῶν φωνητικῶν μεταβολῶν ποῦ προϋποθέτει, καὶ τῆς διάστασης ποῦ παρατηρεῖται.

Ἡ λ. εἶναι παράγωγο τῆς λ. ἀβδέλλα > ἀβδέλλ (ι) > ἀβιδέλλι, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ συνοδίτη φθόγγου ι, καὶ ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ σημασιολογικὸ τμήμα τοῦ λήμματος τοῦ ΙΛ, ἡ λ. συμπίπτει στὶς δύο σημασίες μὲ αὐτὲς τοῦ λήμματος ἀβδέλλα, ἐνῶ ἡ σημασία: μικρὸς καὶ μήπω ὠριμάσας λοβὸς φασηόλου, ἀποτελεῖ ἐξέλιξη τῆς ἀρχικῆς ἔννοιας, λόγῳ τῆς ὁμοιότητος τοῦ σχήματος, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι καὶ ἡ λ. ἀβδέλλα, ἡ, = «γ) τὸ φυτὸν⁹ βατράχιον, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου διαιτᾶται ὁ τρηματώδης σκώληξ, δίστομον τὸ ἥπατικόν. 3) ὁ παράσιτος τῶν φασηόλων βδελλοειδῆς σκώληξ τοῦ ἐντόμου μαρουδιᾶ (epilachna chrysomelina)».

3 «ἀγκασιούνα, ἡ. Στὴν Καλημέρα τῆς Ἀπουλίας ἀγκασιούνα λέγεται ἡ αἰτία μεγάλων στενοχωριῶν. Ἡ λέξη ἐτυπώθη στὸ ΙΛΝΕ¹⁰ καὶ χαρακτηρίστηκε ἀγνώστου ἐτύμου. Τὴ λέξη αὐτὴ ἀργότερα ὁ Β. Σκουβαράς¹¹ τὴν ἐτυμολόγησε ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *occasione* = ἀφορμὴ, αἰτία μὲ παράλληλες ἐξελίξεις *occasione* > *ὄκασιούνα (μὲ πρόσληψη ἑλλην. κατάληξης) > *ἀκασιούνα (μὲ ἀφομοίωση) > ἀγκασιούνα (μὲ ἄδρυνση τοῦ κ > γκ). Νομίζω πὼς ἐδῶ ὑποκρύπτεται ἡ λέξη ἀγκούσια, ποῦ ἔχει τὴν ἔννοια τῆς μεγάλης στενοχωρίας, μὲ ἀφομοίωση τοῦ ου σὲ α καὶ μὲ τὴν πρόσληψη τῆς μεγεθυντικῆς κατάληξης -ουνα (ἀγκούσια > *ἀγκάσια > ἀγκασιούνα)» (ΙΔ 20, 1996, 67-68).

Ἡ λ. ἀγκούσα¹², ἡ, = ἄσθμα, δύσπνοια ἐκ πολυφαγίας, νόσου, καύ-

7. Τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς, τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωματῶν [= ΙΛ], τ. 1, σ. 28.

8. Π. Γ. Γεννάδιος, Λεξικὸν Φυτολογικόν, τ. 1, Ἐν Ἀθήναις ²1959, σ. 156.

9. ΙΛ, τ. 1, σ. 27.

10. Τὸ ΙΛ, τ. 1, σ. 138, ἀναφέρει: «ἀγκασιούνα ἡ. Μέσον πρὸς δημιουργίαν στενοχωριῶν μεγάλων: "Ἐν εὗρισκε πλέον ἀγκασιούνα».

11. Β. Σκουβαράς, Τὰ Δυσετυμολόγητα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Σειρὰ Πρώτη, Βόλος 1954, σ. 10.

12. ΙΛ, τ. 1, σ. 147.

σεως ἢ καὶ ἠθικῆς τινος αἰτίας, ἀπαντᾶ ὡς: ἀγούσα, ἀγκούσια, ἀγούσια, ἄγκουσα, καὶ εἶναι ἀπίθανο νὰ ἐξελίχθηκε σὲ: *ἀγκάσια > ἀγκασιούνα, ὅταν δὲν ἀπαντᾶ τύπος *ἀγκάσα. Ὁ Β. Σκουβαράς προσπάθησε νὰ ἐτυμολογήσει τὴ λ. ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *occasione* = καιρὸς, εὐκαιρία, περίστασις· ἀφορμὴ, αἰτία, ἐνῶ ὁ Δ. Κρεκούκας ἀπορρίπτει τὴν ἐτυμολόγησιν τῆς λ., προφανῶς λόγῳ τῶν δυσκολιῶν ποὺ παρουσιάζει στὸ φωνητικὸ μέρος· ἀλλὰ ἴσως διέφυγε τῆς προσοχῆς του ὅτι ἡ ἰταλικὴ λ. μοιράζεται τὸ ἴδιο σημασιολογικὸ πεδίο μὲ τὴν ἑλληνικὴν.

Στὴν ἰταλικὴ ἀπαντᾶ ἡ λ. *cagione*¹³, παλαιὸ ἰταλικὸ *casciōne*, = αἰτία, αἴτιον· πταῖσμα, αἰτία· περίστασις, εὐκαιρία· νόσος, ἀρρώστια, ἀσθένεια, ἀδιαθεσία, κακοδιαθεσία, ποὺ ἀπαντᾶ καὶ ὡς: *accagiōne*¹⁴ = *cagione*, *causa*, καὶ ἀπὸ τὸν ἀμάρτυρο τύπο **accasciōne*, ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ὁποῦ πιστοποιεῖται ἀπὸ τὸ παλαιὸ ἰταλικὸ *casciōne*, καὶ τὸ *accagiōne*, σχηματίσθηκε ἡ λ. ἀγκασιούνα μὲ ἐνρίνωση τοῦ *cc* > *γκ*, καὶ ἔχουμε πλήρη κάλυψη τοῦ θέματος τόσο στὸ φωνητικὸ-μορφολογικὸ ὅσο καὶ στὸ σημασιολογικὸ μέρος.

4 «ἀγκιά, ἦ. Στὰ Ζαγοροχώρια τῆς Ἠπείρου ἀγκιά λέγεται ἡ κορυφὴ τοῦ δένδρου. Ἡ λέξις ποὺ τυπώθηκε στὸ *ILNE* ἀλλὰ θεωρήθηκε ἄγνωστης ἐτυμολογίας νομίζω ὅτι συνδέεται μὲ τὸ ἀρχαῖο οὖσ. ἀγκεία, ἄλλη γραφὴ τοῦ λαγκία, ποὺ σημαίνει τὴ λόγχη» (ΛΔ 21, 1998, 70).

Ὁ Δ. Ἀραβαντινὸς¹⁵ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. «ἀγκιά (ἦ), κορυφὴ δένδρου», ἡ ὁποία ἔχει περάσει στὴν ἀρωμουνικὴ¹⁶ ὡς: «*ançeáúa*, sf. = *somet d'un arbre*», ἐνῶ παρατίθεται καὶ δεύτερο ἰδιόφθογγο λῆμμα μὲ τὴ σημασία: *tameau*. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὴν ἑλληνικὴ¹⁷: πρβ. ὄγκοι· (Δ 214) αἰ ἐξοχαί, καὶ γωνίαί τῶν ἀκίδων. καὶ

13. Μ. Π. Περίδης, *Λεξικὸν ἰταλικὸν καὶ ἑλληνικόν*, τ. 1, Ἐν Ἐρμούπολει Σύρου 1862, σ. 278. Salvatore Battaglia, *Grande Dizionario della lingua italiana*, τ. 1, Torino 1961, κ.έ., τ. 2, σ. 503: «*cagiōne* (dial. ant. *casciōne*), sf. Causa; motivo, occasione; origine (di un evento); ragione per cui si compie una determinata azione. — *Essere cagione, dare cagione*: causare [...] Deriv. dal lat. volgar. **accasio -onis* per il classico *occasio -onis*».

14. Salvatore Battaglia, ὁ.π., τ. 1, σ. 56. W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 3 1935, σ. 495, λῆμμα 6029: «*occasio -one* “Gelegenheit”, “Grund”, “Ursache”, 2. **accasio*. 2. It. (*ac*)*cagione*, abruzz. *akkaḡōne*, log. *kayone*, afrz. *ochaison, achaison*, prov. *acaizó*, pg. (*a*)*cajão* “Unglück”, galiz. *acaison*».

15. Π. Ἀραβαντινός, *Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον*, Ἐν Ἀθήναις 1909, σ. 16. Ὁ Εὐάγγ. Ἀθ. Μπόγκας, *Τὰ γλωσσικὰ ιδιώματα τῆς Ἠπείρου (Βορείου, Κεντρικῆς καὶ Νοτίου)*, τ. 1, Ἰωάννινα 1964, σ. 31, δὲν προσθέτει τίποτα καινούργιο.

16. Tache Papahagi, *Dictionnaire Aroumain (Macédo-Roumain), général et étymologique*, Bucaresti 1974, σ. 164. Νικόλαος Ἀθ. Κατσάνης, *Ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις στὰ κουτσοβλαχικά (Φωνητικὴ-μορφολογία)*, Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 37, 67.

17. Ἡσυχίου τοῦ Ἀλεξανδρέως *Λεξικόν*, ἐκδ. Μ. Schmidt, 1867, σ. 1106, κριτ. ὑπόμν. 42. LSJ⁹, σ. 1197.

πώγωνες τοξικῶν βελῶν, πού σχετίζεται με τὸ λατινικὸ¹⁸ *uncus* = *croc*, *crochet*, παράγωγο τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ λ. *uncinus* > μεγν. ὄγκινος > νεο-ελλ. ἀγκινάρι.

5 «ἀδαμασίτσα, ἡ. Ἔτσι λέγεται στὴν Καππαδοκία ἡ φίλια πού ἔχει δεθεῖ με ὄρκους. Ἡ λέξη πού φέρεται ἀγνώστου ἐτύμου στὸ *ILNE* εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, σύμφυση τῶν λέξεων ἀδελφοσύνη + ἀμισίτσα (*amicizia*) > ἀδεμισίτσα > ἀδαμασίτσα με ἐξακολουθητικὴ ἀφομοίωση τοῦ α» (ΛΔ 21, 1998, 74).

Ὁ Paul de Lagarde¹⁹ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. ἀδαμασίτσα = φίλια, ἀγάπη, καὶ παρατηρεῖ: «Vergleiche δαμασίτζα ἀλαμασίτζα ὀλαμασίτζα, ἀμασίτζα μασίτζα», τύπους πού ἔχει καταχωρίσει καὶ τὸ *IL*²⁰, τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει τὴ λ. ἀγνώστου ἐτύμου, καὶ τὴν ἐρμηνεύει ὡς: «φίλια δι' ὄρκωμοσίας ἀρρήκτως ἐπισφραγιζομένη, συνήθως ἐν συνεκφ. μετὰ τῆς λ. ἀδελφοσύνη»· ἡ προσπάθεια τοῦ Δ. Κρεκούκια εἶναι ἱκανοποιητικὴ, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἀποδεκτὴ, γιατί ἡ λ. ἀμισίτσα λείπει ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸ *IL*, καὶ εἶναι ἀπίθανο νὰ προκύψει σύμφυτος με λέξη ἀγνώστη, ἰδιαίτερα στὰ μικρασιατικὰ ἰδιώματα.

Ὁ ἀείμνηστος Φ. Κουκουλές²¹ ἔχει ἀσχοληθεῖ με τὸ θέμα, τὸ ὁποῖο τὸ ἐρμηνεύει ἐπιτυχῶς, καὶ παρατηρεῖ: «ἀλαμασίτσα [...] Καὶ τῆς λέξεως ταύτης τὸ ἔτυμον μένει μέχρι τοῦδε ἀγνώστον, συνδυασμοὶ ἐν τούτοις τινὲς δύνανται εὐκόλως τοῦτο νὰ ἀνεύρωσιν. Ἐν τῇ αὐτῇ δῆλα δὴ Καππαδοκιῇ διαλέκτῳ φέρεται ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας καὶ ἡ λ. μασία ἢ ἀμασία, ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ὁμοσία (ὄμνυμι) ὡς δεικνύει καὶ ὁ ἐκ παραλλήλου φερόμενος τύπος ὁμοσά. Ὡς λοιπὸν τὸ μασία εἶναι τὸ ὁμοσία οὕτω καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν μασίτσα εἶναι τὸ ὁμοσίτσα, ὅπερ ὄντως φέρεται ἐν τοῖς Καππαδοκιχοῖς ἄσμασιν.

Ἀνδρόνικος ἀπέθανε, πῆγεν ἀδερφοσύνη·

Ἀνδρόνικος ἐχάθηνε, ἐχάθη ὁμοσίτσα.

Πιστωθέντος τοῦ τύπου ὁμοσίτσα, τὸ ἀλαμασίτσα εὐχερῶς ἐρμηνεύεται ἐκ τοῦ ἀναμασίτσα (ἀνά-ὁμοσίτσα) κατ' ἀνομοίωσιν. Ἀλαμασίτσα λοιπὸν ἐκ τοῦ ἀνομόνω φερομένου καὶ νῦν ἔτι ἐν Σκοπέλῳ, καὶ εἰς δημῶδη ποιήματα εἶναι ἡ δι' ὄρκου συνδεθεῖσα φίλια καὶ συνθήκη».

6 «ἄζουλάτζιν, τό. Στὴν Καρπασία τῆς Κύπρου ἕνας πυκνὸς ἀειθαλῆς θάμνος λέγεται ἄζουλάτζιν. Ἡ λέξη νομίζω πὼς εἶναι πιθανῶς ὁ ἀμάρτυρος ὑποκοριστικὸς τύπος τῆς ἀκόλουθης γλώσσας τοῦ Ἡσύχιου διλαξ, πού σημαίνει τὸ κυπελλοφόρο

18. A. Ernout - A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris ⁴1967, σ. 746.

19. Paul de Lagarde, *Neugriechisches aus Kleinasien*, Göttingen 1886, σ. 41.

20. *IL*, τ. 1, σ. 241.

21. Φ. Ι. Κουκουλές, «Ἐτυμολογικά», *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 5, 28, Παράρτημα τῆς Ἀθηνᾶς 30 (1919).

θαμνόδεντρο άρια. "Έχουμε λοιπόν: *δίλαξ* > *διλάκιον* > *διλάκιν* > *άζουλάτζιν*» (ΛΔ 21, 1998, 71).

Η γλώσσα του Ήσυχιου (δ 1842): «*δίλαξ· ή άρια, τὸ φυτόν. Λάκωνες*» εἶναι πολύτιμη μαρτυρία, γιατί ὁ Μ. Δέφνερ²² μᾶς πληροφοροῦσε ὅτι: «*ἄριε, ὁ, πλ. οἱ ἄριοι = ὁ ἄριος, ή άρια, εἰς τήν Κρήτην ὁ ἀζίλακας, ἀρχ. ἔλλ. ὁ πρίνος, quercus ilex, quercus smilax L. Steineiche-yeuse. Παρὰ Θεοφράστῳ τὸ δένδρον τοῦτο ὀνομάζεται σμίλαξ, ἐξ οὗ παράγω τὸ κρητικὸν ἀζίλακας. Δυνατὸν ὅμως, ή Κρητικὴ λέξις νὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ *δίλαξ· ή άρια· τὸ φυτόν. Λάκωνες. Ήσυχιος*», με ἀποτέλεσμα ὁ ἐκδότης τοῦ Ήσυχίου Kurt Latte νὰ παραπέμψει στὴν ἐργασία τοῦ Μ. Δέφνερ· ὅπως γίνεται κατανοητὸ ή λ. *δίλαξ* ἐπιβιώνει στὸ κρητικὸ²³ *ἀσίλακας*, καὶ ὄχι *ἀζίλακας, ὁ, = Δρῦς ή άρια (Quercus ilex ή Quercus smilax), κοινῶς πρινάρι, πρίνος, ἀρεός, άριό, άραριά, λοιδοριά, ἀλοιδοριά.**

Πολύτιμη πηγὴ πληροφοριῶν γιὰ τὰ κυπριακὰ φυτωνύμια εἶναι ὁ Α. Πανάρετος²⁴ ὁ ὁποῖος ἔχει ἀποθησαυρίσει τοὺς ἀκόλουθους τύπους: *ζιλύτζιν, τό, καὶ κολοκατῶιά, ή, = Λύκιον τὸ κοινὸν ή βάρβαρον (Lycium barbarum ή vulgare), «εἰς τὸ εἶδος²⁵ τοῦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀναφέρεται τὸ πρῶτον Λύκιον τοῦ Διοσκρ., ὅπερ ὀνομάζει οὗτος καὶ Πυξάκανθαν», καὶ: ζαλάτζιν, τό. Λέγεται καὶ ἀζουλάτζιν, ζουλάτζιν, ζιλίτζιν τό, ἀζουλατζιά, ζουλατζιά, ή, καὶ²⁶ σουβάς, ὁ, = Βοσία (Bosea, Bosea cyprica). Ὁ Κ. Γιαγκουλλῆς²⁷ ἔχει καταχωρίσει τὴ λ. «ζουλάτζιν, τό [νεο-λατ. *azalea* < ἔλλην. *ἀζαλεός*] ἄγριο ἀναρριχητικὸ φυτὸ, πυκνὸς θάμνος, κν. *βιτσιτσα*», καὶ βεβαίως ή ἐτυμολόγησις τῆς λ. δὲν ἔχει σχέση με τὴν πραγματικὴ προέλευσὴ τῆς.*

Στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ²⁸ ἀπαντᾶ ή λ. *φιλύκη, ή, = Ράμνος ή ἀειθαλῆς ή ἀλάτερος (Rhamnus alaternus), «τὸ κοινῶς κιτρινόξυλον καὶ ἐν Κύπρῳ Χρυσόξυλον, ὅπερ ἐν Ἄθῳ ὀνομάζεται Φιλύκα», τὸ ὁποῖο ἐπιβιώνει²⁹ στὰ νεοελληνικὰ ιδιώματα ὡς: *φιλύκι, φιλύκ', φιλύτσι, θ'λύκ', σφελύτσι, φ'λύτσος, φιλυτσε, ὁ, φιλυκας, θίλυκας, φέλεκας > φιλ'κιά, καὶ ἀπὸ τὸν τύπο**

22. Μιχαὴλ Δέφνερ, *Λεξικὸν τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου*, Ἐν Ἀθήναις 1923, σσ. 51-52.

23. Θ. Χελδράιχ - Σπ. Μηλιαράκης, *Τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν προσδιοριζόμενα ἐπιστημονικῶς*, Ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 110.

24. Α. Πανάρετος, *Κυπριακὴ γεωργικὴ λαογραφία*, Λευκωσία 1967, σσ. 188, 274.

25. Π. Γ. Γεννάδιος, *Λεξικὸν φυτολογικόν*, τ. 2, ὁ.π., σ. 584.

26. Ὁ Α. Πανάρετος, ὁ.π., σ. 274, παρατηρεῖ ὅτι: «[...] λέγεται καὶ *σουβάς*, διότι με τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνάμεσα σὲ λιθοδομὲς ἐνώνει τὶς πέτρες ὅπως ὁ *σουβάς-ἀβεστοκονίαμα*».

27. Κωνσταντῖνος Γ. Γιαγκουλλῆς, *Μικρὸς ἐρμηνευτικὸς καὶ ἐτυμολογικὸς θησαυρὸς τῆς κυπριακῆς διαλέκτου (Ἀπὸ τὸ δέκατο τρίτο αἰῶνα μέχρι σήμερα)*, Λευκωσία 1997, σ. 103.

28. LSJ⁹, σ. 1943. Δ. Δημητράκος, *Μέγα Λεξικὸν ὄλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, τ. 9, Ἀθήναι 1964, σ. 7651.

29. Nikolaos Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien 1974, σσ. 582-583, λῆμμα 6340.

θιλύκι προήλθε ὁ ἀμάρτυρος κυπριακὸς τύπος *διλύκι > ζιλύκι, τό, = Λύκιον τὸ κοινὸν ἢ βάρβαρον (*Lycium barbarum* ἢ *vulgare*), μὲ τροπή³⁰ τοῦ θ > δ, πρβ. θησαυρὸς > δησαυρός, θειάφι > δειάφι, καὶ τοῦ δ > ζ, πρβ. δαυλὸς > ζαυλός. Ὁ Δ. Καββάδας³¹ ἀναφερόμενος στὸ Λύκιο μᾶς πληροφοροῦν: «Λύκιον τὸ ἀλιμόφυλλον (*Lycium alimofolium*) [...]. Ἡμῶν τοφύες καὶ καλλιεργούμενον παρ' ἡμῖν, μὲ τὰ κοινὰ ὀνόματα *ράμνος*, *χυτσιά*, εἰς Κρήτην καὶ ζιλύκι εἰς Κύπρον καὶ πιθανῶς τὸ Λύκιον ἢ πυξάγκαθα τοῦ Διοσκουρίδου (I, 32)», καὶ ἀπὸ τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν προκύπτει ὅτι χρησιμοποιεῖται σήμερα ἢ λ. *ράμνος*, πρβ. τὸ ἀρχ. *φιλύκη*, ἢ, = *Ράμνος* ἢ *ἀειθαλής* ἢ *ἀλάτερος*, καὶ ὅτι ἢ κρητικὴ λ. *χυτσιά*, ἢ, ἀποτελεῖ διαφοροποιημένο τύπο τῆς λ. *λυτσιά* ἀπὸ τὸ ἀρχ. *λύκιον*, καὶ ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῆς λέξης *φιλύκη*, ἢ, = *ράμνος* → *λύκιον*. ἀπὸ τὸν τύπο ζιλύκι προέκυψε ὁ τύπος ζιλύτζιν καὶ ἀκολούθως ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι: τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ἐνῶ τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν ἀποτελοῦν σπάνιο διαχρονικὸ γλωσσικὸ στοιχεῖο, οἱ ἐργασίες ποῦ ἔχουν γίνῃ τόσο γιὰ τὴ συγκέντρωση, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐρμηνεία τους εἶναι οὐσιαστικὰ ἀνύπαρκτες.

7 «*ἀλεπούσι*, *λαπούσι*, *τό-ἀλεπουσιά*, ἢ: Στὴ Μάνη ἓνα εἶδος φλόμου, πιθανῶς ὁ Φλόμος ὁ πυκνανθῆς (*Verbascum densiflorum*) λέγεται *ἀλεπουσιά* καὶ *ἀλεπούσι*. Τὸ ἴδιο τὸ φυτὸ καθὼς καὶ τὸ ὁμοίό του, ὁ Φλόμος ὁ κυματόφυλλος (*Verbascum sinuatum*) λέγεται σὲ πολλὰ μέρη τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, τῆς Δυτικῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας *λαπούσι(ι)* καὶ *ἀλεπούσι(ι)*. Τὰ λήμματα αὐτὰ ποῦ ἐτυπώθηκαν στὸ *ΙΛΝΕ* παρετυμολογημένα πρὸς τὸ οὐσ. *ἀλεπού* προέρχονται ἀπὸ τὸ Κουτσοβλαχικὸ *lâpús* ποῦ δηλώνουν τὸ ἴδιο φυτό» (ΛΔ 22, 1999, 58-59).

Ὁ Δ. Ζαγανιάρης³² ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ δημῶδη ὀνομασία τοῦ φυτοῦ καὶ μᾶς πληροφοροῦν: «*ἀλεπούσι*. — Μὴ διαδεδομένη ὀνομασία τοῦ *Verbascum macrurum* Ten [= Βερμπάσκον τὸ μακρόουρον]», καὶ τὸ ἐρώτημα ποῦ τίθεται εἶναι ἐὰν ὑπάρχει ἐπίδραση τῆς ἀρωμουνικῆς στὴν περιοχὴ τῆς Μάνης, μὲ ἀποτέλεσμα ἢ λ. *ἀλεπούσι* νὰ ἐτυμολογεῖται σωστὰ ἀπὸ τὸν Δ. Κρεκούκια. Ἡ προτεινόμενη ἐτυμολογία εἶναι ὀρθή, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἀκριβής, γιὰτὶ ἢ λ. *ἀλεπούσι* προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀλβανικὸ³³

30. Χρ. Γ. Παντελίδης, *Φωνητικὴ τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων Κύπρου, Δωδεκανήσου καὶ Ἰκαρίας*, Ἐν Ἀθήναις 1929, σσ. 39, 38.

31. Δημήτριος Σ. Καββάδας, *Εἰκονογραφημένον βοτανικὸν-φυτολογικὸν λεξικόν*, τ. 5, Ἀθήναι χ.χ., τ. 2460.

32. Δημήτριος Ν. Ζαγανιάρης, «Τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν τῆς Μάνης», *Γεωργικὸν Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργικῆς Ἐταιρείας* 26 (1933) 168. Τοῦ ἴδιου, *Ἡ χλωρίς τῆς Μάνης*, Ἐν Ἀθήναις 1934, σ. 47: «*Verbascum macrurum* Ten. κ. *ἀλεπούσι* Ταῦγετος». Οἱ Θ. Χελδράτχ - Σπ. Μηλιαράκης, δ.π., σ. 83, ἀναφέρουν: «*Verbascum densiflorum* Bert var. *lhapsiforme* Schrad. *ἀλεπούσι* ἢ *ἀλπούσι* (Πάρνων Παρνασσὸς Ὁρφν. Maire), *ἀλεπούκια* (Πήλιον Χ.), *ἀλεπουσιά* Ταῦγ. Χ.). *Verbascum macrurum* Ten. *ἀλεπούσι* (Ὁρφν.)».

33. S. E. Mann, *An Historical Albanian and English Dictionary (1496-1938)*, London 1938,

lapushë, lapuskë = mullein (= φλόμος), από το οποίο ετυμολογείται και το άρωμουνικό³⁴ *lâpûsu*, γιατί είναι γνωστή η επίδραση τής άλβανικής στην περιοχή τής Πελοποννήσου, αλλά όχι και τής άρωμουνικής.

8 «*άλιφονας, ό*. Οί κάτοικοι τών νήσων Κύθνου, Σκύρου και Τήνου ένα άγκαθερό λαχανεύόμενο φυτό πού το στέλεχος του, όταν το ξεφλουδίσουν, βγάζει κόκκινο χυμό σαν αίμα λέγεται *άλιφονας*. Το ίδιο φυτό σε άλλα γειτονικά νησιά είναι γνωστό με τὰ όνόματα *άλιφόνι* και *άλιφός*. Η λέξη *άλιφονας* τυπωμένη στο *ΙΛΝΕ* ετυμολογήθηκε έτσι: Έκ του άρχ. ούσ. *άλς* και του ούσ. *φόνος* αντί *άλιφονος*. Η ετυμολογία αυτή φαίνεται λαυθασμένη. Κατά τή δική μου γνώμη ή λέξη είναι σύνθετη με *ά* συνθετικό *άλι* (τουρκ. *al* = κόκκινος) και τή μονομάρτυρη από το Θεόφραστο όνομασία του φυτού *φόνος*. Είναι λοιπόν το φυτό *φόνος* με το *άλι* (= κόκκινο) χρώμα του χυμού του» (ΛΔ 21, 1998, 72).

Το *ΙΛ*³⁵ ετυμολογεί τή λ. *άλιφονας, ό*, από τις λ. *άλς* και *φόνος*, και προσδιορίζει το φυτό ως: «Το συνήθως παραθαλάσσιον φυτόν κενταύριον το άκανθώδες (*Centaurea spinosa*) τής δημώδους οίκογενείας τών άγκαθιών, τής τάξεως τών συνθέτων (*compositae*). Συνών. *άλιφόνι, άλιφός, φόνος*». εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ό ειδικός συντάκτης τών φυσιογνωστικών άρθρων Μ. Στεφανίδης, ό όποίος δέν είχε διάδοχο στη σύνταξη του *ΙΛ*, δέν έχει συμβουλευθεί το κλασικό έργο τών Χελδράιχ-Μηλιαράκη³⁶, με αποτέλεσμα να άπουσιάζουν τὰ συνώνυμα του φυτού Κενταύριου του άκανθώδους, το όποιο καλείται και: *σταμνάγκαθο, σταμναγκάθι, ραδικοστοιβίδα, άφάνα* του γιαλού, *ραδίκι τής θάλασσας*. Τὰ δύο τελευταία φυτωνύμια μäs βοηθούν να άντιληφθοΰμε γιατί το *ΙΛ* ετυμολογεί σωστά τή λ. από το *άλς* και το *φόνος*, ενώ ή προτεινόμενη ετυμολογία του Δ. Κρεκούκια είναι άτυχής.

9 «*άμύρα*: Στη Ρόδο ή άκαθαρία τών μαλλιών τών προβάτων, πού προέχεται από ιδρώτα, κοπριές και οΰρα και βγάζει δυσοσμία, λέγεται *άμύρα*. Η λέξη πού όχι όρθα συνδέθηκε με το *άρμύρα*, είναι ή *άμύλα* και *μύλα* (= το λίπος) του ύπόλοιπου Δωδεκανησιακού χώρου, με έναλλαγή του λ σε ρ» (ΛΔ 22, 1999, 59).

σ. 236. Η άλβανική λ. σχετίζεται με τὰ σλαβικά: *lópen, lorpen* = *Verbascum*, *lópix* = *Lappa*, *lorpic* = *Lappa major*, και για το θέμα διαβάζουμε: «Slov. *lorpûh*, sbkr. *lepûh*, russ. *lapuchû* “Klette” das Walde a.O. als Lw. aus *lappa* faßt, gehört nach Berneker 733 vlm. zu russ. *lápa* “Pfote”, *lopata* “Wurfschaufel” (Benennung von den breiten flachen Blättern; *lappa* wenn aus **lápá*, damit urverw.?)». A. Walde - J. B. Hofmann, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, τ. 1, Heidelberg 1965, σ. 762. *Búlgarski etimologičen Rečnik*, τ. 3, Σόφια 1986, σσ. 474, 476.

34. Tache Papahagi, *Dictionnaire Aroumain (Macédo-Roumain), général et étymologique*, Bucuresți 1974, σ. 730.

35. *ΙΛ*, τ. 1, σ. 447.

36. Θ. Χελδράιχ - Σπ. Μηλιαράκης, δ.π., σ. 67. *ΙΛ*, τ. 3, σ. 317: «*άφάνα, ή*. 3) Υπό τον τύπο *άφάνα* του γιαλού, το άγριόχορτον κιχώριον το άκανθώδες (*Cichorium spinosum*) του γένους του κιχωρίου (*Cichorium*) τής τάξεως τών συνθέτων (*Compositae*) φυόμενον ιδίως εις τους αιγιαλούς. Συνών. *ραδίκι τής θάλασσας, ραδικοστοιβίδα, σταμναγκάθι*».

Ὁ Δ. Κρεκούκας συσχετίζει σωστά τὴ λ. μὲ τὸ ἀμύλα³⁷, μύλα, = λίπος, γιὰ τὴ καὶ ὁ Διοσκουρίδης (II 74, ἐκδ. Max Wellmann) ἀναφέρει: οἴσυπος δὲ λέγεται τὸ ἐκ τῶν οἴσυπηρῶν ἐρίων λίπος, ὃν σκευάσεις οὕτως.

10 «ἀράμα-ράμα, ἦ. Στὰ χωριά Μοναγρούλλι καὶ Φλαμούδι τῆς Κύπρου ἀράμα καὶ ράμα λέγεται τὸ βλαστάρι τοῦ ἀμπελιοῦ μαζί μὲ τὸ σταφύλι καὶ τὰ φύλλα. Ἡ λέξη ποὺ κακῶς ἐτυμολογήθηκε ἀπὸ τὸ φυτὸ ράμνος εἶναι ἀρχαία καὶ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον ὅτι ἐπιχωρίαζε στοὺς Μακεδόνες καὶ ἐσήμαινε τὸ μικρὸ σταφύλι: ράματα· βοτρυδία. σταφυλὶς. Μακεδόνες» (ΛΔ 21, 1998, 75).

Ὁ J. Kalléris³⁸ γράφει γιὰ τὴν παραπάνω γλώσσα τοῦ Ἡσύχιου: «Pour une fois, les linguistes sont unanimes à reconnaître dans le macédonien ράματα “grappes de raisin” une variante dialectale du grec commun ρᾶξ (ράγ-ὸς) “grain de raisin”. La forme macédonienne ράματα est formée sur ρᾶγες, comme les mots laconiens καρυήματα “noix” sur κάρυα, ἐριφιήματα “chevreaux” sur ἐρίφια, avec assimilation du γ devant μ (comme dans ποῦμ-μα “poing” de πυγ-μῆ, ψάφιμ-μα “décret” de ψάφιγ-μα, etc.), et simplification secondaire de la géminée»· ἡ σύγχρονη κυπριακὴ λ. ἀράμα-ράμα εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο μακεδονικὸ(?) ράματα³⁹, γιὰ τὴν πρόκειται γιὰ δάνειο τῆς κυπριακῆς ἀπὸ τὸ λατινικὸ⁴⁰ *ramus* = a branch, bough, twig (= κλαδί, κλωνάρι), ἢ ἀπὸ τὸ περιεκτικὸ λατινικὸ⁴¹ «**rama* nach *folia*», ἄλλωστε ὁ Κ. Γιαγκουλλῆς⁴² γράφει χαρακτηριστικά: «ράμα, ἦ [ἀρχ. ράμνος] βλαστὸς ἢ κλαδίσκος. “Νὰ πά’ νὰ κόψω ράμες νὰ ἀμματίσω τὲς ἐλιές”», δηλαδὴ ἡ σημασία τῆς λ. συμπίπτει ἀπολύτως μὲ αὐτὴ τῆς λατινικῆς.

37. Ἄνθ. Α. Παπαδόπουλος, «Ἐτυμολογικά», *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 5 (1918) 128-129. Κ. Καραποτόσογλου, «Προβλήματα τοῦ κυπριακοῦ ἐτυμολογικοῦ», *Κυπριακαὶ Σπουδαί* 50 (1987) 50-53.

38. Jean N. Kalléris, *Lea anciens Macédoniens, étude linguistique et historique*, τ. 1, Athènes 1954, σ. 254.

39. Ὁ Pierre Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. 2, Paris 1980, σ. 966, λ. ρᾶξ, ἀναφέρει: «on ajoutera volontiers ράματα (de ράγματα?)· βοστρυχία [corr. p. ἐ. βοτρυδία], σταφυλὶς. Μακεδόνες (Hesch), plutôt grec de Macédoine que macédonien proprement dit».

40. Charlton T. Lewis - Charles Short, ὁ.π., σ. 1522. A. Ernout - A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris 1967, σ. 564: «*ramus*, -i m.: branche, rameau; puis objet en forme de branche: “bras d’un fleuve”, “jambage d’une lettre”; s’emploie aussi au sens abstrait. Usité de tout temps; panroman.».

41. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 581, λήμμα 7035· τίποτα βεβαίως δὲν ἀποκλείει ἡ λ. νὰ προέρχεται ἀπὸ κάποια ρομανικὴ γλώσσα, γιὰ τὴ λ. ἀπαντᾷ μὲ πολλοὺς παρεμφερεῖς τύπους.

42. Κωνσταντῖνος Γ. Γιαγκουλλῆς, *Μικρὸς ἐρμηνευτικὸς καὶ ἐτυμολογικὸς θησαυρὸς...*, ὁ.π., σ. 274. Ὁ Ξενοφῶν Π. Φαρμακίδης, *Γλωσσάριον, Λευκωσία*, ἐκδ. Θ. Δ. Κυπρῆ, 1983, σ. 54, σημειώνει: «ἀράμα, ἦ, πληθ. οἱ ἀράμες· κληματὶς», καὶ γιὰ νὰ καταλαβαῖνουμε τὴ προσδιορίζουμε κάθε φορά: «κληματὶς, ἦ, = κλαδίσκος κλήματος, κληματσίδα». Δ. Δημητράκος, ὁ.π., τ. 5, σ. 3939.

11 «*ἀχ-χάνι, τό: Στή Ρόδο, τή Σύμη καί τήν Τήλο ὁ ποδίσκος τῶν καρπῶν τῶν ὀπωροφόρων δέντρων λέγεται ἀχ-χάνι καί στήν Κρήτη ἴχανι. Ἡ λέξη πού τυπώθηκε στό ΙΑΝΕ ἐτυμολογημένη ἀπό τὸ ἀρχαῖον ἀκάνιον εἶναι ὑποκοριστικός τύπος τοῦ ὄχανον πού σήμαινε ἀρχικά τὸ χερούλι τῆς ἀσπίδας» (ΛΔ 22, 1999, 62).*

Ἡ ἔρμηνεία πού διατυπώνεται ἀνήκει στὸν Ἄγ. Τσοπανάκη⁴³, ὁ ὁποῖος ἀναφερόμενος στὸ θέμα γράφει: «Ἡ λ. εἶναι ἐλληνική καί σχηματίσθηκε σύμφωνα μὲ γνωστὰ πρότυπα ἀπὸ ρηματικὸ θέμα: ἔχ-ω – ὄχανον, δρέπ-ω – δρέπανον, κόπτ-ω – κόπανον [...]. Σῶζεται καί σήμερα στή Ρόδο, Τήλο, Σύμη μὲ τὸν τύπο ἀχχάνι, καί στήν Κρήτη μὲ τὸν τύπο χάνι. Σημαίνει τὸ πιάσιμο, δηλ. τὸν ξυλωδὴ μίσχο (κοτσάνι) τῶν φρούτων (ἀπιδιῶν, μήλων κττ.), πού τὸ κρατᾶ ἐπάνω στὸ δέντρο. Ἡ παρουσία τοῦ διπλοῦ χχ στὸν δωδεκανησιακὸν τύπο δικαιολογεῖται εἴτε ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἰσχυροῦ τονισμοῦ τῆς γειτονικῆς συλλαβῆς [...] ἢ ἀπὸ ἐνδιάμεσο τύπο *ὄγχάνιον – μὲ ἔλξη ἐνρίνου [...]. Τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ (3, 364) καί ἐδῶ ἐπιχειρεῖ μιὰ παραγωγὴ τελείως ἀπίθανη, ἀπὸ τὸ ἀκάνιον = ἀκάνθιον τοῦ Ἡσύχιου. Πρῶτα πρῶτα ἡ λ. θεωρεῖται ὑποπτη· ὕστερα, ἡ σημασία δὲν μᾶς βοηθᾶ καθόλου νὰ φτάσουμε ἀπὸ τὸ ἀκάνθι στὸ κοτσάνι, ἔστω κι' ἂν φωνητικὰ θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθῆ ἡ τροπὴ τοῦ κ σὲ χ».

Ὁ συσχετισμὸς τῆς λ. μὲ τὸ ἀρχαῖο⁴⁴ ὄχανον, τό, = ἡ λαβὴ τῆς ἀσπίδος, ἥτις ἦτο ταινία σκυτίνη ἢ καί ἐκ μετάλλου, καθηλωμένη κατὰ τὰς δύο ἄκρας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέρος αὐτῆς, ὥστε ὁ ἀσπιδοφόρος νὰ δύναται νὰ ἐμβάλλῃ τὴν χεῖρα εἰς αὐτὴν καί νὰ κινῆ ταύτην εὐκόλως καί κατὰ βούλησιν, εἶναι πολὺ καλύτερος ἀπὸ τὴν παραγωγὴ τοῦ ΙΑ ἀπὸ τὸ ἄκανος, ἀλλὰ προσκρούει σὲ σημασιολογικὲς δυσκολίες οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι εὐκόλα ἀποδεκτές.

Ἡ λ. «*ἀχάνι*⁴⁵ τό, Ρόδ. Σύμ. ἀχ-χάνι Ρόδ. Σύμ. Τήλ. ἀγχάνι Ρόδ. ἴχανι Κρήτ. (1) Ὁ μίσχος τῶν ὀπωρῶν καί παντὸς καρποῦ. (2) τὸ προεξέχον, ἡ λαβὴ πράγματός τινος. (3) Ὁ σκελετὸς τῆς σταφυλῆς μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ραγῶν. Συνών. *τσάμπουρο*» σχετίζεται μὲ τὴν προβληματικὴ γλῶσσα τοῦ Ἡσύχιου *ἀχανά· κλήματα*, καί δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι: *κλήμα, τό*, = (1) τρυφερό⁴⁶ κλάδος δένδρου· of the navel string (= τοῦ ὀμφάλιου λώρου), *πεῖσμα καί κλήμα τῷ γεννωμένῳ καρπῷ Democr. 148.*

43. Ἄγ. Γ. Τσοπανάκης, *Essai sur la phonétique des parlers de Rhodes*, Athen 1940, σ. 161. Τοῦ ἴδιου, «*Αἱ γλώτται*», Ρόδος 1949, σ. 35 [= *Συμβολὲς στὴν ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας*, τ. 1-2, Θεσσαλονίκη 1983, τ. 1, σ. 211, 387, τ. 2, σ. 148], ὅπου ἀπαντᾶ στὸν D. J. Georgacas. N. Andriotis, *LA*, σ. 424, λήμμα 4558.

44. Δ. Δημητράκος, ὀ.π., τ. 6, σ. 5309. *LSJ*⁹, σ. 1280.

45. *IA*, τ. 3, σ. 364.

46. Δ. Δημητράκος, ὀ.π., τ. 5, σ. 3939.

(2) κλάδος ἀμπέλου. (3) ἡ ἄμπελος, σημασίες οἱ ὁποῖες πλησιάζουν⁴⁷ πρὸς αὐτὲς τῆς λ. ἀχ(χ)άνι, καὶ ἡ προτεινόμενη παραγωγή ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ σημασιολογικὸ πεδίο τοῦ κυπριακοῦ λήμματος ἀράμα-ράμα (βλ. παραπάνω τὸ ὑπ' ἀριθμ. 10 λῆμμα).

12 «βατακαριά, ἡ. Βατακαριά λέγεται στὰ χωριά τῆς Λέσβου ἡ ἀνθοδέσμη. Εἶναι ὁ μεταγενέστερος μανδάκης με λέπτυνση τῶν ντ σὲ τ καὶ πρόσληψη τῆς παραγωγικῆς κατάληξης -αριά. «τῆλεως μανδάκαι» φέρεται σὲ ἓνα πάπυρο τοῦ Ὁξύρρυχου, ὁ δὲ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος στὶς Παρεκβολές (818, 23) γράφει: Μανδάκη δὲ ἔοικεν ὁ ρηθεὶς δεσμὸς τῶν φυτῶν, ὅς δὴ μανδάκης κυρίως, ὡς φησι καὶ ὁ Χοιροβοσκὸς Γεώργιος, δεσμὸν χόρτου δηλοῖ κατὰ τινὰ γλώσσαν. Καὶ φυλάσσειται ἡ τοιαύτη λέξις παρὰ τοῖς κατὰ τὴν Θράκην» (ΛΔ 21, 1998, 78).

Ὁ Φ. Κουκουλῆς⁴⁸ προσπαθώντας ἀνεπιτυχῶς νὰ ἐτυμολογήσει τὸ ρῆμα βαλαντώνω = προξενῶ σὲ κάποιον στενοχώρια, ἀπὸ τὸ μαλάτος < ἰτ. *malato* = ἄρρωστος, ἀναφέρθηκε στὴν τροπὴ τοῦ μ > β, καὶ μεταξὺ τῶν παραδειγμάτων ποὺ παραθέτει, ἀναφέρει: «μανδάκι-βαντάκι (Ματαράγκα [περιοχὴ Μεσολογγίου]) καὶ βαντάκα (Πάλη Κεφαλληνίας), καὶ συνεχίζοντας τὴν ἔρευνά του γιὰ τὸ θέμα παρατηρεῖ⁴⁹: «Ὁ μανδάκης οὐτινος τὸ ὄνομα κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐσώζετο, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσταθίου, παρὰ τοῖς χωρικοῖς τῆς Θράκης, εἶναι λέξις πολὺχρηστος ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς παπύροις, ἐν οἷς δύναται τις ἐπὶ σειρὰν αἰῶνων νὰ τὴν παρακολουθήσῃ. Ἐσήμαινε δ' ἐν Αἰγύπτῳ μανδάκης οὐχὶ τὸ χόρτον ἢ τὴν καλάμην, ἀλλὰ τὰ δέματα τῶν σταχύων, ὧν ἀνὰ τέσσερα ἀπετέλουν ἐν ἀγῶγιον. Ὅτι δ' ἡ λέξις, οὐ μόνον ἐν Θράκῃ, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ θὰ ἐσώζετο κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, δεικνύει ἡ παρατήρησις ὅτι καὶ νῦν ἔτι βαντάκα ἐν Ζακύνθῳ καὶ βαντάκι ἐν Κυθήροις καὶ Μεσολογγίῳ λέγεται τὸ δέμα χόρτων».

Τὸ ΙΑ⁵⁰ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὶς λ. «βαντάκα ἡ, Πελοπν. (Κορών.) Στερελλ. (Αἰτωλ.) κ.ά. βαδάκα Ζάκ. Ἰμβρ. Κέρκ. Κεφαλλ. κ.ά. Ἐκ τοῦ οὐσ. βαντάκι κατὰ τύπ. μεγεθ. (1) Δέμα διαφόρων εἰδῶν ἱματισμοῦ ἢ παρομοίων τινῶν Κεφαλλ. Στερελλ. (Αἰτωλ.). (2) Δέμα πλανοδίου ἐμπόρου περιέχον τὰ διάφορα ἐμπορεύματά του συνήθως παννικὰ καὶ φερόμενον ἐπὶ τοῦ ὄμου του Ζάκ. Πελοπν. (Κορών.). (3) Δέμα λαχάνων Ζάκ. (4) Μεταφ. γυνὴ μικρόσωμος καὶ εὐτραφῆς Ζάκ. (5) Ἀνθοδέσμη Ἰμβρος», καὶ

47. Δημοσθένης Χαβιαράς, «Συλλογὴ λέξεων καὶ φράσεων ἐν χρήσει ἐν Σύμῃ», Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως 8 (1873-1874) 467: «ἀχχάνι, τό· τὸ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ραγῶν μένον μέρος τοῦ βότρου, «τρώει τὰ σταφύλια με τάχχανια», ἤτοι τὸν βότρου ὀλόκληρον».

48. Φ. Κουκουλῆς, «Γλωσσικὰ ἐκ Κύθνου», ΛΔ 6 (1923) 317, σημ. 6.

49. Φ. Ι. Κουκουλῆς, Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, Τὰ Λαογραφικά, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1950, σ. 255.

50. ΙΑ, τ. 3, σ. 436.

βαντάκι, τό, πού τὸ ἐτυμολογεῖ λαθεμένα ἀπὸ τὴν ἀγνώστου ἐτύμου λ. βάντα, ἦ, = κλάδος, ἐνῶ τὸ σημασιολογικὸ μέρος τῆς λ. εἶναι σχεδὸν παρόμοιο μὲ αὐτὸ τῆς λ. βαντάκα.

Στὴν ἀλβανικῇ⁵¹ ἀπαντᾷ ἡ λ. *vandak* = bundle (= δέμα), sheaf (= δεμάτι), faggot (= δέσμη), bale (= δέμα ἐμπορευμάτων), bunch, pocket; truss (of hay) (= δεμάτι σανοῦ), καὶ τὸ πιθανότερο εἶναι ἡ ἀλβανικῇ λ. νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ νεοελληνικὸ βαντάκι, τό, πού ἀπαντᾷ καὶ στὴν Ἡπειρο⁵². Ὁ P. Chantraine⁵³ σημειώνει γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λ. *μανδάκης*: «Emprunt certain. La finale du mot fait penser à l'iranien, cf. *μανιάκης*, etc., et R. Schmitt, *Sprache* 13, 1967, 63; ce savant admet après Lagarde, Kretschmer, *Einleitung* 236, etc., un emprunt à iranien⁵⁴ *bandaka-* (de **bhendh-*) avec intermédiaire thrace où *b* est passé à *m*», καὶ εἶναι πιθανὸν ὁ ἱρανικὸς τύπος *bandaka-* νὰ ἔδωσε ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τὸ μεταγενέστερο *μανδάκης*, μὲ τροπὴ τοῦ *b* > *m*, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ ἐπιβίωσε στὰ νεοελληνικά, διαμέσου τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς, ὡς βαντάκι, γεγονόςς πού ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία τύπου **μαντάκι* στὰ νεοελληνικά.

13 «βλάσσανη καὶ βλασσάνα, ἦ. Στὴ Δρόβιανη τῆς Β. Ἡπέιρου καὶ στὴν Τριφυλία ἕνα φυτὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀγρωστιδῶν (Gramineae) μὲ φύλλα σὰν τοῦ σιταριοῦ, ἀλλὰ πολὺ πῖθ σκληρὰ καὶ ἀνθεκτικὰ λέγεται ἀντίστοιχα βλάσσανη καὶ βλασσάνα. Εἶναι ἡ ἰσχυροτάτη (*Macrochloa* ἢ *Stipa tenacissima*), τὸ βλήσσανον τοῦ Ἡσυχίου μὲ τὸν ἀνάλογο δωρικὸ τύπο» (ΛΔ 20, 1996, 83).

Ὁ Ἡσύχιος⁵⁵ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ.: βλήσσανον· φυτὸν σχίνω ὁμοιον, καὶ βεβαίως τὸ ἐρώτημα πού τίθεται εἶναι ἡ σημασιολογικὴ σχέση τῆς λ. βλάσσανη, βλασσάνα, ἦ, = Μακροχλόη ἢ ἰσχυροτάτη (*Macrochloa* ἢ *Stipa tenacissima*), ἀγγλ. *Esparto grass*, τάξις Ἀγρωστωδῶν), «φυτὸν⁵⁶ ποῶδες πολυετές, ἰθαγενὲς παραμεσογειῶν τινῶν χωρῶν[...] χρησιμοποιεῖται πρὸς κατασκευὴν ψαθῶν, σπυρίδων, κοφίνων καὶ ἄλλων πλεκτικῶν εἰδῶν. Μεγάλα ποσὰ τοῦ χόρτου τούτου ἐξάγουσι κατ' ἔτος ἡ Ἀλγερία καὶ ἡ Τύνις ἰδίως διὰ τὴν Ἀγγλίαν ἔνθα τοῦτο χρησιμοποιεῖται πρὸς κατασκευὴν χάρτου», μὲ τὸ ἀρχαῖο: *σχίνος*, ὁ, = Πιστακίᾳ ἢ *σχίνος* (*Pista-*

51. S. E. Mann, *An Historical Albanian and English Dictionary* (1496-1938), σ. 545.

52. Εὐάγγελος Ἀθ. Μπόγκας, ὁ.π., τ. 1, σ. 73.

53. P. Chantraine, ὁ.π., τ. 2, σ. 663. Hjalmar Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, τ. 2, Heidelberg 1970, σ. 169.

54. Christian Bartholomae, *Altiranisches Wörterbuch*, Strassburg 1904, ἀνατ. Berlin 1961, σ. 926. Henry Samuel Nyberg, *A Manual of Pahlavi, Part II: Glossary*, Wiesbaden 1974, σ. 43.

55. *Hesychii Alexandrini Lexicon*, recensuit et emendavit Kurt Latte, τ. 1, Hauniae 1953, λήμμα β 715. Ὁ *Thesaurus Graecae Linguae*, τ. 2, Paris 1833, σ. 285, ἀναφέρει: «*Βλήσσανον*, *Hesychio est φυτὸν σχίνω ὁμοιον*, *Planta lentisco similis*».

56. Π. Γ. Γεννάδιος, ὁ.π., τ. 2, σ. 593.

cia lentiscus), «τὸ κοινῶς⁵⁷ δὲ σχῖνος, σκῖνος, σκινάρι, ἢ σχινιά, εἶναι θάμνος ἀειθαλής, ἐνίοτε δενδρώδης [...] Τοῦ εἴδους τούτου διαφορὰ εἶναι ἡ χιακὴ ἢ μαστιχοφόρος Σχῖνος, ἣτις καλλιεργεῖται ἐκτενῶς ἐν Χίῳ [...] ἡ γνωστὴ ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν μαστίχη»· δὲν πρέπει ἡ λ. *σχῖνος* νὰ συγχεῖται μὲ τὸν ἀρχαῖο *σχοῖνο* «Σχοῖνοι⁵⁸ καὶ Ὀξύσχοινοι ὠνομάζοντο παρ' ἀρχαίοις διάφορα ἐλοχαρῆ φυτὰ, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς σήμερον εἰς πλεκτικὰ ἔργα καὶ πρὸς κατασκευὴν σχοινίων».

Στὴν σερβοκροατικῆ⁵⁹ ἀπαντοῦν οἱ λ.: *vlasnjača* = *roa* (gramigna) = «Πόα, μονοκότυλον⁶⁰ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀγρωστιδῶν ἢ Γραμμινιδῶν (Graminaceae), ἀγγλ. *meadow grass*, γαλλ. *raturin*», *vlâsulja*⁶¹ = Ἀβένα ἡ ἄγονος (*Avena sterilis*), «εἶδος γνωστὸν ὡς ἀγριόβρωμη, κοινὸν εἶδος τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδος», *vlâsinica* = 1) *trava koja reče* (= χόρτο τὸ ὁποῖο καίγεται), ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρο **vlasēn*, ποὺ εἶναι παράγωγο τῆς κροατικῆς λ. *vlas* = *hair* (= μαλλιά), ποὺ ἀπαντᾷ μὲ τὴν ἴδια μορφή στὴ βουλγαρικῆ, σερβικῆ, καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο σλαβικὸ⁶² *vlasŭ* = θρίξ, κόμη.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει σαφέστατα τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἡπειρωτικὸ φυτωνύμιο *βλάσσανη*, *βλασάνα*, ἡ, = Μακροχλόη ἢ ἰσχυροτάτη, δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο *βλήσσανον*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρο⁶³ σλαβικὸ **vlasēn* = πόα, φυτὸ τῆς οἰκογενείας τῶν ἀγρωστιδῶν (Graminaceae), ὅ,τι δηλαδὴ καὶ ἡ *βλάσσανη*.

14 «βορι-βουρί, τό: Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου ἓνα εἶδος πρῶμου κριθαριοῦ λέγεται *βορί* καὶ *βουρί* παράλληλα μὲ τὴν πρὸ συνηθισμένη του ὀνομασία *τριμηνίτης*. Ἀπὸ τὰ στάχυα του τὸ δημητριακὸ αὐτὸ φυτὸ πῆρε ὀλόκληρο αὐτὴ τὴν ὀνομασία ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐμφανισῆς τους εἶναι γυριστὰ πρὸς τὰ κάτω, εἶναι δηλαδὴ *γορὰ*» (ΛΔ 22, 1999, 62-63).

57. Π. Γ. Γεννάδιος, δ.π., τ. 2, σ. 735-736. Δημήτριος Βολιώτης - Νικόλαος Ἀθανασιάδης, *Δένδρα καὶ θάμνοι*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 274: «*Pistacia lentiscus* = *σχῖνος*, *σκῖνος*, *σκίντο* (Ἡπειρος καὶ Ὀλυμπία), *σχινιά* (Ἄμοργός, Κύπρος) *σхинάρι* (Πάρος), *ἀσχιναριά* (Χίος). *Σχῖνος τῶν ἀρχαίων*».

58. Π. Γ. Γεννάδιος, δ.π., τ. 2, σ. 883.

59. Carlo A. Parčić, *Vocabolario croato-italiano*, Zara³1921, σ. 1116.

60. Δημήτριος Σ. Καββάδας, *Εἰκονογραφημένον βοτανικὸν-φυτολογικὸν Λεξικόν*, τ. 7, Ἀθῆναι χ.χ., σ. 3184.

61. Petar Skok, *Dictionnaire étymologique de la langue croate ou serbe*, τ. 3, Zagreb 1973, σ. 609.

62. Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien 1886, σ. 394. Τοῦ ἴδιου, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Wien 1862-1865, σ. 67: «*vlasŭ* m. θρίξ *capillus* sup. ostrom. βόστρυχος *cincinnus* man.». Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, τ. 1, Heidelberg 1976, σ. 221.

63. Ὁ Max Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Leipzig 1970, σ. 23, παράγει τὸ τοπωνύμιο «*βλασάνη* Gegen bei Chuliarades [...] Der griech. ON (= Ortsname) muß eher verknüpft werden mit südslav. **Vlasana*. Vgl. skr. *Vlasanica*, *Vlâsanicê* (Vuk)».

Είναι πιθανόν κάποιο φυτό να ονομασθεί από το κύρτωμα τών φύλλων του, αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση ή λ. *βορι-βουρι, τό*, = είδος κριθαριού, δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴ γλώσσα τοῦ Ἡσύχιου: *γορός· κυρτός*, ἀλλὰ ἐτυμολογείται ἀπὸ τὰ ἰταλικά⁶⁴: πρβ. Nap. – *uorio a sei tagli* = “Ὁρδεον τὸ ἑξάστοιχον (*Hordeum hexastichum*), *uorio* = “Ὁρδεον τὸ κοινὸν (*Hordeum vulgare*) «τὸ⁶⁵ εὐρύτερον καλλιεργούμενον παρ’ ἡμῖν εἶδος ἀποτελῶν τὸ κοινότερον διὰ τὴν κτηνοτροφίαν τοῦ τόπου μας κριθάρι», τὸ ὁποῖο μὲ τὴ σειρά του προέρχεται ἀπὸ τὸ λατινικὸ *hordeum* = κριθάρι.

15 «βροντάνες-βροντάνες. Στὴ Χίο οἱ ἄσπρες λεπτὲς πλάκες ποῦ βγαίνουν ἀπὸ τὸ λατομεῖο τῶν Νενήτων χρήσιμες γιὰ τὰ γεῖσα τῆς στέγης τῶν σπιτιῶν λέγονται βροντάνες καὶ βροντάνες. Εἶναι τὸ βενετ. *grondal* μὲ παρετυμολογία πρὸς τὸ βροντή. Ἔσ σημειωθεῖ ὅτι τὰ γεῖσα αὐτὰ στὴ Μεσσηνία καὶ στὴ Ζάκυνθο λέγονται βροντάλε καὶ στὴν Κεφαλληνία καὶ Λευκάδα βροντάλε» (ΛΔ 21, 1998, 79).

Ἡ ἐτυμολογία τοῦ Δ. Κρεκούκια ἀπὸ τὸ βενετικὸ *grondal*⁶⁶ = *gronda* (= γεῖσο, ὑδρορρόη), e grondaia, l’estremità della più bassa parte del tetto, da cui gronda e si versa la pioggia che cade in sul tetto, εἶναι ἐν μέρει σωστὴ, ἀλλὰ ὄχι ἀκριβής, γιὰτὶ οἱ νεοελληνικοὶ τύποι ποῦ προκύπτουν εἶναι βροντάλε, βροντάλι⁶⁷. ἢ λ. προέρχεται⁶⁸ ἐπακριβέστερα ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ ἰδιωματικὸ *brundana*⁶⁹ = *grondaia* (= ὑδρορρόη, γεῖσο, λούκι).

16 «ἔλους, τού. Στὴ Λέσβο ἔλους λέγεται ἡ μελωδία, ἡ μελωδικὴ φωνή. Ἡ λέξη παλαιότερα συνδέθηκε μὲ τὸ μέλος ἀλλὰ ἡ πτώση τοῦ ἀρχικοῦ συμφώνου μ δὲν παρατηρεῖται στὰ νησιωτικὰ ἰδιώματα. Ὁρθότερο θὰ εἶναι νὰ θεωρηθεῖ ὡς μία μονομάρτυρη ἐπιβίωση τῆς ἀρχαίας λέξης ἔλεγος, ποῦ ἐκτὸς ἀπὸ θρηνητικὸ ἄσμα ἦταν καὶ ἀπλὰ τραγούδι συνοδευόμενον μὲ ἔγχορδο ὄργανο. Ἔχουμε λοιπὸν

64. Otto Penzig, δ.π., σσ. 232-233. Ὁ W. Meyer-Lübke, REW, σ. 350, λήμμα 4180, ἔχει περιλάβει τὰ ἀκόλουθα ρομανικὰ παράγωγα ἀπὸ τὴ λ. *hordeum* «Gerste» (= κριθάρι): «Rum. *orz*, vegl(iotisch) *vuarz*, it. *orzo*, log(uederisch) *ordzu*, engad(inisch) *uerdi*, friaul(isch) *uardi*, frz. *orge* (> apg. *orjo*, *orge*), prov., kat. *ordi*», ἀλλὰ λείπουν ἀρκετοὶ τύποι τῶν ἰταλικῶν ἰδιωμάτων, ὅταν συγκρίνει κανεὶς τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν ποῦ παρέχει ὁ Otto Penzig, δ.π., καὶ αὐτὰ ποῦ δίνει τὸ REW.

65. Δ. Σ. Καββάδας, δ.π., τ. 6, σ. 2896.

66. Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto Veneziano*, Venezia² 1856, σ. 318.

67. ΙΑ, τ. 41, σ. 130: φροντάλι τό, Πελοπν., βροδάλι Κεφαλλ. Λευκ. βροντάλε Πελοπν. βροδάλε Ζάκ. Ἐκ τοῦ Ἑνετ. *grondal* κατὰ παρετυμ. πρὸς τὸ βροντή. 1) Τὸ γεῖσο τῆς στέγης. 2) Στέγη. 3) Ὁ σωλὴν διοχετεύσεως τῶν ὑδάτων τῆς στέγης καὶ τοῦ μαγειρείου. Συνών. *καννάλι, νεροχύτης*».

68. Ὁ Hubert Pernot, *Études de linguistique néo-hellénique*, III. *Textes et lexicologie des parlers de Chio*, Paris 1946, σ. 377, σημειώνει: «βροντάνα dist. 209. A Nén “grande pierre qu’on met sur un mur pour le protéger de la pluie”, même sens pour βροντάνα Pasp. Meyer (Ngr. St., IV, 19), pense à *volta*, qui ne convient guère. Comme la disease du distique précité a ensuite remplacé le mot par *φουντάνα* (it. fontana), il nest possible que *φουντάνα* soit devenu βροντάνα par influence de βρύση; cf. *φουντάνα* et ἔμπρηνον Pasp.».

69. K. Jaberg - J. Jud, *Index zum Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz. Ein propädeutisches etymologisches Wörterbuch der italienischen Mundarten*, Bern 1960, σ. 72.

ἔλεγος > ἔλεγους (κατὰ τὸ βόρειο ἰδίωμα) > ἔλεους > ἔλους» (ΛΔ 21, 1998, 81).

Ὁ Σπ. Ἀναγνώστου⁷⁰ προσδιορίζει τὴ λ. «ἔλους (τοῦ) ἄκλιτον.» τερψίθυμος ψαλμωδία, ἢ ἄσμα || (ἀντι συγκ.) Φωνὴ λιγυρά. Ἡ λ. ἐκ τοῦ μέλος», καὶ ὁ Σ. Μιχαηλίδης ἀναφερόμενος⁷¹ στὸ θέμα μᾶς πληροφορεῖ: «ἔλεγος· θρηνητικὸ τραγούδι μὲ συνοδεία αὐλοῦ· Εὐστ. (Παρεκβ. 1372, 28): «καὶ οἱ Ἕλληνικοὶ δὲ ἔλεγοι, ὃ ἐστὶ θρῆνοι, μετ' αὐλοῦ, φασίν, ἡδοντο». Πρόκλ. Χρηστομ. (R. Westphal, *Script. Metr. Gr.* τόμ. I, σ. 242): «Τὸ γὰρ θρῆνος ἔλεγος ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ καὶ τοὺς τελευτηκότας δι' αὐτοῦ εὐλόγουν», καὶ εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν τὸ θρηνητικὸ τραγούδι ἔλεγος ἐξελιχθῆκε στὴν τερψίθυμο ψαλμωδία, τὴ λιγυρὰ φωνὴ «ταυτὸν⁷² τῶ, ὀξεῖα, καθὼς π.χ. ἐκείνη ἢ τῶν γυναικῶν ἢ τῶν παιδῶν, ἢ ὁ συρίζων καὶ ὑψηλὸς τῆς φωνῆς τόνος, λαμπρὰ δηλαδὴ, καθαρὰ, καλή».

Στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ⁷³ χρησιμοποιεῖται ἡ λ. «αἶολος, η, ον || metaph., 1. chequered (= πολυκύμαντος), changeful (= μεταβαλλόμενος), ἰαχῆ E. Ion 499 (lyr.); [...] αἰόλα φωνέων Theoc. 16. 44», ποῦ βρίσκεται καὶ στὸ σύνθετο⁷⁴: «νομοαἰόλος, ον, (νόμος II (= μελωδία) of varied melody», καὶ τὸ πιθανότερο εἶναι νὰ ἐπιβιώνει στὸ νεοελληνικὸ αἶλους.

17 «κιλέβα, ἢ. Στὴ Ναυπακτία, τὴν ὄρεινὴ Φθιώτιδα καὶ στὰ χωριὰ τῶν Θεσσαλικῶν Ἀγράφων ἢ κουλούρα μὲ τὸ μάλλινο νῆμα ποῦ τὸ ἔχουν οἱ γυναῖκες γιὰ ὑφάδι στοὺς ἀργαλειοὺς ἢ γιὰ νὰ πλέξουν φανέλες καὶ κάλτσες τῆς οἰκογενείας τους λέγεται κιλέβα. Ἡ κιλέβα αὐτὴ ποῦ εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου μὲ τὰ ὀνόματα κούκλα, κουτσούνα καὶ τουλούπα εἶναι ἐπιβίωση τῆς ἀρχαίας κελέβης ποῦ ἐσήμαινε κατὰ καιροὺς εἶδος ποτηριοῦ καὶ ποιμενικὸ ἀγγεῖο. Τὸ σχῆμα τοῦ δευτέρου, τοῦ ποιμενικοῦ ἀγγείου, νομίζω ὅτι ἐκληροδότησε καὶ τὸ ὄνομά του στὴν ὁμοία πρὸς αὐτὸ κούκλα τοῦ νήματος στοὺς συντηρητικὸς κατοίκους τῶν ὄρεινῶν αὐτῶν διαμερισμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου» (ΛΔ 21, 1998, 83).

Διερωτᾶται κανεὶς ἐὰν ἡ λ. «κελέβη· ποτηρίου εἶδος θερμηροῦ. καὶ ποιμενικόν», (x 2145), εἶναι δυνατὸ νὰ ἔχει αὐτὴ τὴ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη, ὅταν δὲν ὑπάρχει ἐπιβίωση τῶν ἀρχικῶν σημασιῶν· ἡ λ. δὲν ἔχει

70. Σπ. Ἀναγνώστου, *Λεσβιακά, ἤτοι συλλογὴ λαογραφικῶν περὶ Λέσβου πραγματειῶν*, Ἐν Ἀθήναις 1903, ἀνατ. Ἀθήνα 1972, σ. 89.

71. Σόλωνας Μιχαηλίδης, *Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς*, Ἀθήνα 1982, σ. 110.

72. Ἄνθ. Γαζῆς - Κ. Γκαρπολάς - Χρ. Ματακίδης, *Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, τ. 2, Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1836, σ. 325.

73. *LSJ*⁹, σ. 41. Ὁ Σ. Μιχαηλίδης, ὁ.π., σ. 23, περιλαμβάνει τὴ λ.: «αἰολόφωνος· ἀπὸ τὸ αἰόλος (εὐκίνητος, ὀρμητικὸς μεταφ. εὐμετάβλητος) + φωνή. Ἐκεῖνος ποῦ ἔχει ἢ παράγει ποικίλη, ποικιλόμορφη φωνή, τραγούδι)»· βλ. πάντως καὶ τὰ λήμματα: αἰολία, αἰολικὴ ἀρμονία, αἰόλιος νόμος· κιθαρωδικὸς νόμος.

74. *LSJ*⁹, σ. 1179.

σχέση με την αρχαία ελληνική, αλλά προέρχεται από το τουρκικό⁷⁵ *gelave, gelabe, gelep, kelep* = (1) a ball of yarn or thread (= κουβάρι νήματος ή κλωστής). (2) a skein, hank, or tie of yarn or thread (= τολύπη, κούκλα, δεσμίδα νήματος ή κλωστής). (3) a winding machine, reel, or spindle for yarn or thread (= μηχανή περιελίξεως, μασουρίστρα, άνεμη ή άδράχτι για νήμα ή κλωστή), τὸ ὁποῖο με τὴ σειρά του προέρχεται ἀπὸ τὸ περσικὸ⁷⁶ *kalába* = a raw thread as it is wound from the spindle, yarn. A ball of thread, a clew, hank, skein. A reel, wheel for winding thread on, καὶ ἡ λ. ὑπάρχει στὰ νεοελληνικά καὶ ὡς *γαλίπα*⁷⁷, ἡ, = ἡ φούντα στὸ φέσι, καὶ *γαλόπι*⁷⁸ = δέμα ἀπὸ νήμα.

18 «κρόκοτο-κροκίτι, τό. Κρόκοτο καὶ κροκίτι στὴν Ἡπειρο λέγεται τὸ πετρωτὸ ἔδαφος. Ἡ ταύτιση τῶν παραπάνω τύπων με τὴν ἀρχαία λέξη ἀπόκροτος (= τραχὺς καὶ σκληρὸς τόπος) ποὺ ὑποστηρίχθηκε παλαιότερα δὲν φαίνεται νὰ ἔχει πολλὲς πιθανότητες. Κατὰ τὴ γνώμη μου ἐδῶ ὑπάρχει τὸ ἀμάρτυρο στὴν ἀρχαιότητα ἐπιθετο κροκωτὸς (= τόπος με κρόκες, στρογγυλὰ λιθάρια), με ἀναβασμένο στὴν προπαραλήγουσα τὸν τόνον. Κρόκωτο καὶ κροκίτι λοιπὸν θὰ πρέπει νὰ γράφεται με ὦ στὴν παραλήγουσα». (ΛΔ 21, 1998, 85).

Ἡ λ. δὲν εἶναι ἐλληνικῆς προέλευσης, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀλβανικὸ⁷⁹ *krok* = stony ground (= πετρώδες ἔδαφος).

19 «λιδοριά, ἡ. Στὴ Λευκάδα ἓνα μικρὸ θαμνόδεντρο, πιθανῶς ἡ ράμνος ἡ ἐλληνική (*Rhamnus graeca*) λέγεται *λιδοριά*. Τὸ ξύλο τοῦ φυτοῦ αὐτοῦ σύμφωνα με χριστολογικὲς παραδόσεις ἔγινε τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ. Μερικοὶ ταυτίζουν τὸ δένδρο αὐτὸ με τὴν *ἀριά* (*Quercus ilex*) καὶ γράφουν τὴν *λοιδοριά*. Κατὰ τὴ δική μου γνώμη ἡ λέξη εἶναι ἀρχαία. Εἶναι ἡ *λινόδρυς* τοῦ Διοσκοριδῆ με τὶς ἀκόλουθες μεταβολές: *λινόδρυς* > *λινοδρυά* > *λιδορυά* > *λιδοριά* (κατὰ τὰ εἰς -ιά ὀνόματα δένδρων)» (ΛΔ 21, 1998, 86).

75. J. W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, σ. 1560α. I. Χλωρός, *Λεξικὸν τουρκο-ελληνικόν*, τ. 2, Κωνσταντινούπολις 1900, σ. 1407β: «κελαβὲ ὄν. ἐξελίχτρα, πηνιστήρ, κ. άνεμη, τυλιγάδν».

76. Francis Johnson, *Encyclopedic Dictionary of Persian, Arabic, and English*, τ. 3, 1852, ἀνατ. New Delhi 1990, σ. 1016β.

77. Κ. Καραποτόσογλου, *Ἐτυμολογικὸ γλωσσάρι στὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη*, Ἀθήνα 1988, σ. 29.

78. Πέτρος Βλαστός, *Συνώνυμα καὶ συγγενικά, νέα ἔκδοσις συμπληρωμένη ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ συγγραφέα*, Ἀθήνα 1989, σ. 391: «λουλάς· *καγκαλιάδα, καγκαλιάδα, κούκλα, τσουκλί & γαλώπι* = δέμα ἀπὸ νήμα».

79. S. E. Mann, ὁ.π., σ. 216. Ἡ λ. *krok* = (1) hook (= ἄγκιστρο). (2) stony ground, καὶ ὁ Gustav Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg 1891, σ. 207, γράφει: «(2) *krok* m. "Haken" cal. ist it. *crocco* = frz. *croc* usw. Ngr. in Bova *crocco*». Στὴν παλαιὰ ἰταλικὴ χρησιμοποιούταν ἡ λ. *crecco* = (1) *gancio* (= γάντζος), *uncino di ferro*. (2) *Marin*. *Gancio di ferro* usato per afferrare e per tirare su i tonni per la mattanza. Dimin. *Crocchétto*. = Dal fr. *croc* (sec. XII), deriv. dal francone **krok* (cfr. l'ant. scandinavo *krokr*). S. Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, τ. 3, ὁ.π., σ. 991.

Ἡ λιδοριά, ἢ, ταυτίζεται μετὸ δένδρο Δρύς ἢ ἀρία (Quercus ilex ἢ Quercus smilax), κοινῶς⁸⁰ ἀσίλακας, πρινάρι, περνάρι, πουρνάρι, ἀρεός, ἀριό, ἀραριά, κηκιδιά, ἀλλὰ πιθανότατα ἢ λέξη νὰ προσδιορίζει καὶ ἓνα εἶδος ράμνου (Rhamnus), νὰ ἀναφέρεται δηλαδὴ σὲ δύο συγγενῆ φυτὰ, ἢ νὰ ὑπάρχει λαθεμένη ταύτιση μετὸ τὴν Δρυὶ τὴν ἀρία. Ἡ προσπάθεια τοῦ Δ. Κρεκούκια δείχνει τὴν τεράστια γνῶση ποὺ ἔχει γιὰ τὰ φυτωνύμια, καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ του προσέγγιση εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ ἱκανοποιητικὴ, ἀλλὰ εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν ἀπὸ τὴ λ. λίνοδρος θὰ μπορούσε νὰ προέλθει ἡ λ. λιδοριά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φυτὸ Ράμνος ἢ ἐλληνικὴ (Rhamnus graeca) ὑπάρχει ἡ Ράμνος ἢ ἀειθαλῆς ἢ ἀλάτερνος (Rhamnus alaternus), κοινῶς⁸¹ κιτρινόξυλο, ἐλαίτρινος (Κρήτη), φιλύκι, γρυνόξυλο, στὴν ὁποία εἶναι πιθανὸν νὰ ἀναφέρεται ἡ λ. λιδοριά· ἡ Ράμνος ἢ ἀειθαλῆς ἢ ἀλάτερνος, λατινικὰ⁸² *alaternus*, ἐπιβιώνει στὰ ἰταλικὰ ἰδιώματα⁸³ ὡς: Tosc. – *alaterno*, *alaterna*, *linterno*, *linterna*, *ilatro* [...]. Sard. – *aladerru*⁸⁴ (Sassari), *aliderru* (Alghero), Cors. – *Albero di Juda*, καὶ εἶναι πιθανὸν ἢ λ. λιδοριά, ποὺ ἀπαντᾷ στὰ Ἐπτάνησα, νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *aladerru*, *aliderru* ἢ ἄλλους παρεμφερεῖς τύπους, γιὰτὶ δὲν παρουσιάζονται προβλήματα σὲ κανένα σημεῖο, ἀλλὰ καὶ ἐνισχύεται αὐτὴ ἢ προσέγγιση ἀπὸ τὴ γλωσσολογικὴ διάδοση τῆς λέξης.

20 «λύθρος-λύθρους, ἢ -λυθράτσιν, τό: Στὸ Γεράκι τῆς Λακωνίας οἱ κηλίδες ἀπὸ πηχτὸ αἶμα λέγονται λύθρος, στὴ Δεσκάτη τῶν Γρεβενῶν λύθρους εἶναι ὁ φόνος καὶ τὸ χύσιμο τοῦ αἵματος καὶ στὴν Κύπρο λυθράτσιν κάτι τὸ πολὺ σφιχτό. Καὶ οἱ τρεῖς παραπάνω τύποι εἶναι ἐπιβεβαίωση τοῦ ἀρχαίου λύθρος ποὺ μία ἀπὸ τὶς σημασίες του ἦταν τὸ πηχτὸ αἶμα ἀνακατωμένο μετὸ σκόνῃ καὶ ἰδρωτᾷ» (ΛΔ 22, 1999, 72).

Ἡ ἐτυμολόγηση τῶν τύπων λύθρος-λύθρους⁸⁵ ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἐλληνικὸ λύθρος εἶναι σωστὴ, ἀλλὰ ὁ κυπριακὸς⁸⁶ τύπος λιθράτσιν, λιδράτζιν τό, = λίθος, ἀπολιθωμένος· μτφρ. σφιγκτὸς ἢ πηκτὸς, δὲν εἶναι παράγωγο τῆς λ. λύθρος, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ *λιθαράτσιν < λιθαράκιν < λίθος, καὶ ἰσοδυναμεῖ στὸ νεοελληνικὸ: (εἶναι) πέτρα, ἐνῶ μεγεθυντικὸ πρέπει

80. Θ. Χελδράχ - Σπ. Μηλιαράκης, δ.π., σ. 110.

81. Θ. Χελδράχ - Σπ. Μηλιαράκης, δ.π., σσ. 23-24.

82. Jacques André, *Lexique des termes de botanique en latin*, Paris 1956, σ. 22.

83. Otto Penzig, *Flora popolare italiana*, τ. 2, Genova 1924, σ. 403. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 24, λήμμα 312.

84. Canonico Giovanni Spano, *Vocabolario sardo-italiano e italiano-sardo*, Cagliari 1851, σσ. 35, 37: «*aladerru*, m. Logud(oro) Os(ilo villaggio) V. *aliderru*, m. Logudoro allaterno, fillirèa. Lat. *rhamnus alaternus*».

85. Δ. Β. Βαγιακάκος, «Ἀρχαῖα ἐλληνικὰ εἰς νεοελληνικὰς διαλέκτους, Β'», δ.π., 156-159.

86. Γλωσσάριον Ἰωάννου Ἐρωτόκριτου, Λευκωσία, ἔκδ. Θεοφ. Δ. Κυπρῆ, 1989, σ. 87.

νά θεωρηθεί ό κυπριακός⁸⁷ τύπος: *λίθρακος, ό*, = άπολιθωθείς ή ώς λίθος σκληρός.

21 «νεχυτός, ό: Στην Άνδρο νεχυτός λέγεται τó αύλακι πού μέσα άπό αυτό διοχετεύεται τó τρεχούμενο νερό για πότισμα τών κήπων και τών χωραφιών. Η λέξη πού λαθεμένα γράφτηκε νεχυτός με η πρέπει νά διορθωθεί νεχυτός, σχετίζεται δέ με τó άρχαίο επίθετο *έγγυτος* ή *έγγυτός*. Κατά τόν Άρεταίο: «κυκλαμίνου χυλός *έγγυτος* εις τήν ρίνα (κώδ. *έγγυτός*)» (ΛΔ 22, 1999, 75).

Η λ. δέν μπορεί νά προέρχεται άπό τó «έγγυτος ό, ή. Πάν ό,τι έχύθη, είναι χυμένος μέσα εις τι· ό *έγγυτος*, ύπακ. *πλακοϋς*. Ζυμαρικόν τó όποϊον πριν έψηθῆ χύνουν τó μίγμα, έκ τού όποϊου κατασκευάζεται, επάνω ή μέσα εις τύπον, τó τουρκβ. *καλούπι*, χάλκινον ή γήϊνον και ψηθέν φέρει τó σχῆμα τού τύπου εκείνου⁸⁸», αλλά άποτελεί διαφορετικό τύπο τού ιδιωματοικου⁸⁹ *άχιτός, ό*, = μυλαύλακο, αύλακι τού νερόμυλου, τó όποϊο δέν είναι τίποτε άλλο παρά ή λ. *όχετός* > *άχιτός* > **ναχιτός*, άπό τó: τόν *άχιτό*, > *νεχιτός*, με τροπή τού *να* > *νε*, λόγω τού *ν*, πρβ. *Παναγια*⁹⁰ > *Πανεγια*, *πινάκι* > *πινέκι*.

22 «*νιόγλι (ν)*, τό. Στα χωριά Σάλακα και Άφάντου τῆς Ρόδου τó νεοκαλλιεργημένο χωράφι πού ήταν πριν δάσος λέγεται *νιόγλι(ν)*. «Είναι *νιόγλιν* κι' έκαμεν *καλή σπορά(ν)*». Οι παλαιότερες έτυμολογίες τῆς λέξης ότι είναι ύποκοριστικός τύπος τού (*νεόβολον* > *νιόβολον* > *νιόγλιν*) ή ώς έπίσης ύποκοριστικός τύπος τού άμάρτυρου *νεόγη* δέν νομίζω ότι πείθουν. Κατά τῆ γνώμη μου είναι τó *νεόγλυον* (*νέον*+*γλύον*), τó νεοσκιμένο, τó νεοξεχερωμένο χωράφι. Τó δεύτερο συνθετικό τῆς λέξης αὐτῆς είναι οὐδέτερο μετοχής τού Βυζαντινού γλύω πού και αὐτό έρχεται άπό τó άρχαίο *έκλύω*» (ΛΔ 21, 1998, 89-90).

Ός δεύτερο συνθετικό τῆς λ. θα πρέπει νά αναζητηθεί ή λ. «*λήϊον*, δωρ. *λαϊον* οι έπι τού άγρου ύπάρχοντες άθήριστοι καρποί, σπαρτά έν άκμῆ θερισμοϋ. || π. τούς μετέπ. ποι. ό με σίτον έσπαρμένος άγρός»⁹¹.

23 «*όρπηχας, ό*: Στην Κρήτη ένα μικρό θαμνόφυτο με πολλά μικρά βλαστάρια, πιθανώς τó Υπερικόν τó διάτρητον (*Hypericum perforatum*), λέγεται *όρπηχας*. Έδω νομίζω πώς ή μεγάλη βλάστηση τού φυτού αὐτοϋ ήταν ό λόγος πού ό λαός τού έδωσε αὐτῆ τήν όνοματοθεσία *όρπηχας* (*όρπηξ* = νέο βλαστάρι)» (ΛΔ 22, 1999, 77).

87. Γλωσσάριον Ξενοφώντος Π. Φαρμακίδου, Λευκωσία, έκδ. Θεοφ. Δ. Κυπρή, 1983, σ. 317.

88. Άνθ. Γαζής κ.ά., ό.π., τ. 1, σ. 558:

89. Στεφ. Δ. Ήμελλος - Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, Παραδοσιακός ύλικός βίος τού έλληνικου λαου (Έρωτηματολόγιο), Άθήνα 1983, σ. 190: «Μυλαύλακο (αύλακι, χαλάκι, άχιτός, άωός, ναός, νομή, μπιλια κ.ά.)» ό Δημ. Β. Οικονομίδης, «Οί έν Ελλάδα παραδοσιακοί άλευρόμυλοι», Έπετηρίς τού Κέντρου Έρεϋνης Έλληνικής Λαογραφίας 25 (1977-1980) 188, παρέχει τῆ σωστή έρμηνεία στο θέμα. Πρέπει νά σημειωθεί ότι ή λ. *άγωγός* > *άωός* > *ναός*, με τήν πρόσληψη τού *ν* άπό τῆ συνεκφώνηση με τó άρθρο.

90. Μ. Φιλήντας, Γλωσσογνωσία και γλωσσογραφία έλληνική, τ. 3, Άθήνα 1927, σ. 147.

91. Δ. Δημητράκος, ό.π., τ. 5, σ. 4321. LSJ⁹, σ. 1044.

Ἡ δημώδης ὀνομασία⁹² ὄρηγας, ὄ, = Ὑπερικὸν τὸ ἐμπετρόφυλλον (Hypericum empetrifolium = Hypericum coris), συνών.: βαλσάμινο, βάλσαμο, γουθούρα, φουδούρα, εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο⁹³ ὄρηξ, -ηκος, = νεαρὸς βλαστὸς, γιατί ἡ λ. θὰ χρησιμοποιοῦνταν μὲ τὴν ἀρχική της σημασία, ἐνῶ ἔχει δειχθεῖ ὅτι ἡ λ. ἐπιβιώνει στὸ νεοελληνικὸ⁹⁴ πορίχια, τά, = τὰ βλαστάρια τῆς βρούβας, καὶ θὰ ἦταν ἀπίθανο νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὴ δῆθεν μεγάλη βλάστηση τοῦ φυτοῦ. Ἡ λ. δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ ἐπιβίωση τῆς ἀρχικῆς ὀνομασίας τοῦ φυτοῦ, δηλαδή ἡ ἀρχαία ἐλληνική⁹⁵ λ. ὑπέρεικος, ἡ, ὑπερικόν, τό, = Ὑπερικὸν τὸ οὔλον (Hypericum crispum), μὲ μεταπλασμὸ ἀπὸ τὸ θηλυκὸ ἡ ὑπέρεικος σὲ ἀρσενικὸ ὄ ὑπέρεικος, πρβ. ἡ πρίνος > ὄ πρίνος, ἡ πάπυρος > ὄ πάπυρος⁹⁶. ἀπὸ τὴ συνεκφώνηση μὲ τὸ ἄρθρο ἔχουμε τὸν τύπο *ὀπέρεικος > *ὀπέρεικας, πρβ. ἔμπορος-ἔμπορας⁹⁷, μάγειρος-μάγειρας, ὁ ὁποῖος, μὲ ὑποχωρητικὴ μετάθεση τοῦ ρ, τὴν κατάληξη -ας καὶ ἀνέβασμα τοῦ τόνου, ἔδωσε τὸ ὄρηκας· δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει ὅτι ἀρκετὰ ὀνόματα φυτῶν ἔχουν ὑποστῆι τόσες φωνητικὲς μεταβολές, ποὺ εἶναι σχεδὸν ἀγνώριστα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀπαιτεῖται ἐπίπονη ἔρευνα γιὰ νὰ ἐντοπισθοῦν.

24 «ὄσινους, ού: Στὸ Μελένικο ἓνα εἶδος δασικοῦ δένδρου μὲ εὐλύγιστο κορμὸ λέγεται ὄσινους. Εἶναι πιθανῶς ἡ λυγαριά, ὁ ἀρχαῖος ὄσος» (ΛΔ 22, 1999, 77).

Ὁ Ν. Ἀνδριώτης⁹⁸ μᾶς πληροφορεῖ: «ὄσινους ὄ (β.), εἶδος δένδρου μὲ εὐλύγιστο κορμὸ, μὲ τὸ ὁποῖο ἔκαμαν τὰ στεφάνια τῶν βαγυονιῶν [= ξύλινο βαρέλι ποὺ ἔπαιρνε μέχρι καὶ πέντε χιλιάδες ὀκάδες]», καὶ εἶναι μάλλον ἀπίθανο νὰ ἔκαναν τὰ στεφάνια τῶν βαρελιῶν ἀπὸ λυγαριά. Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὰ σλαβικά⁹⁹, πρβ. ρωσ. *osína* = Πόπουλος ἢ τρέμουσα

92. Θ. Χελδράχ - Σπ. Μηλιαράκης, ὁ.π., σ. 17.

93. *LSJ*⁹, σ. 1256.

94. Κ. Καραποτόσογλου, «Ἐτυμολογικὲς παρατηρήσεις σὲ νεοελληνικοὺς ἀρχαϊσμοὺς», ὁ.π., 135-136.

95. *LSJ*⁹, σ. 1862.

96. Μ. Φιλήντας, ὁ.π., τ. 3, σ. 5.

97. Κ. Μηνᾶς, *Ἡ μορφολογία τῆς μεγεθύνσεως στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα*, Ἰωάννινα 1978, σ. 145, καθὼς καὶ στὴ σελίδα 147 κ.έ., ὅπου τὰ μεγεθυντικὰ προέρχονται ἀπὸ τὰ ὑποκοριστικά: (σκάνδιξ) σκανδίκι - χά(ν)τζίκας κτλ.

98. Ν. Π. Ἀνδριώτης, *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Μελένικου*, ἐπιμ. Ε. Παπαδοπούλου - Χρ. Τζιτζιλῆς, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 64.

99. Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, τ. 2, 1979, σ. 282, ὅπου καὶ πολλὲς πληροφορίες γιὰ τὸ θέμα. Paul Friedrich, *Proto-Indo-European Trees, The Arboreal System of a Prehistoric People*, Chicago 1970, σ. 49: «*Osp- is attested in three central and east European stocks, where several closely related words denote different species of the genus *Populus*. The white poplar was denoted by the Old English *aespe*, and the North Sorbian *wosa*, whereas Lithuanian *āpuše* refer to the black poplar. The quaking aspen is labeled by the Latvian *apse* and the Russian *osína*, the latter deriving from the Proto-Slavic *opsa».

(*Populus tremula*), ούκραν. *οσγνά*, τσεχικά διαλεκτ. *osa, osina*.

25 «οὐνουβολιὸς-νουβολιὸς-άνουβολιός, οὐ: Στὰ χωριά τοῦ Πηλίου ὁ σωρὸς ἀπὸ πέτρες λέγεται *άνουβολιός, οὐνουβολιὸς* καὶ *νουβολιός*. Ἡ λέξη ποὺ λαθεμένα θεωρήθηκε ὅτι παράγεται ἀπὸ τὸ ὄβελος εἶναι ἡ μεταγενέστερη *βολεός*, ποὺ κατὰ τὸν Πausanία: «οἱ δὲ βολεοὶ [...], λίθοι εἰσὶ σωρὸς λογάδων» (ΛΔ 22, 1999, 77).

Στὸ ΙΑ¹⁰⁰ βρίσκεται τὸ λῆμμα *βολεός, ὄ, βουλεός, ὀβολεός, οὐβουλεός, ὀβελεός, νουβουλεός, βολεό τό*, = σωρὸς λίθων συνήθως σχηματιζόμενος κατὰ τὴν ἐκχέρσωσιν ἄγρῶν, ποὺ ἐτυμολογεῖται «ἐκ τοῦ ἀρχ. ἀμάρτ. οὐσ. *βολεός*, οὐ τὴν ὑπαρξιν πιστοποιεῖ τὸ τοπων. *Βολεοί*»: παρατίθεται τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Πausanία, ἀλλὰ τὸ ΙΑ¹⁰¹ ἔχει καταχωρίσει καὶ τὸ λῆμμα: «*ἀναβολεός ὄ, ἀναβολεός, ἀναβολεός, ἀνιβουλεός, ἴνεγουλεός*. Ἐκ τοῦ μεταγν. οὐσ. *ἀναβολεός* = ὁ ἀναβάλλων, ὁ βοηθῶν τινὰ νὰ ἀναβῆ. Διὰ τὸν μεταπλασμὸν τύπ. *ἀναβολεός-ἀναβολεός* πρβ. *γονεὺς-γονεάς-γονεός-γονεός* κττ. (1) Ἡ βαθμὶς. (2) Ὁ ἀσπάλαξ (ὡς ἀναβάλλων τὸ χῶμα) [...]. (3) Σωρὸς, ὕψωμα χῶματος, τὸ ὁποῖον κάμνει ὁ ἀσπάλαξ σκάπτων», πρβ. καὶ τὸ μτγν. «*ἀναβολή*¹⁰², ἦ. Τὸ ἐπάνω ῥιπτόμενον χῶμα, τὸ σχηματίζον πρόχωμα (ποιητικῶς *ἀμβολή*), Φιλ. Μηχ. 7,85,14: τὴν ἀναβολὴ ποιεῖσθαι τοῦ χοῦ. Διοδ. Σικ. 17,95: τὴν δ' ἀναβολὴν ἐντὸς τῆς τάφρου σωρεύσας τεῖχος ἀξιόλογον ὠκοδόμησε». Τὸ ἐρώτημα ποὺ τίθεται εἶναι ἐὰν οἱ λ. *οὐνουβολιὸς-νουβολιὸς-άνουβολιός*, προέρχονται ἀπὸ τὴ λ. *βολεός*, ἢ πρόκειται γιὰ διαφοροποιημένους τύπους τῆς λ. *ἀναβολιός*, καὶ τὸ ζήτημα¹⁰³ παραμένει ἀπὸ τὰ δυσεπίλυτα τοῦ νεοελληνικοῦ ἐτυμολογικοῦ.

26 «*πατέλ'ς* (*πατέλης*): Στὴ Θεσσαλία, τὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη τὸ βόιδι μὲ τὰ ἀπλωτὰ κέρατα καὶ μετὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ βαδίζει μὲ ἀνοιχτὰ πρὸς τὰ ἔξω τὰ πέλαμα τῶν ποδιῶν του λέγεται *πατέλ'ς*. Εἶναι ὁ πέτηλος τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Κατὰ τὸν Ἀθήναιο «*πεταλίδας δ' αὐτὰς εἴρηκε, μεταφέρων ἀπὸ τῶν μόσχων· οὗτοι γὰρ πέτηλοι λέγονται ἀπὸ τῶν κεράτων, ὅταν αὐτὰ ἐκπέταλα ἔχωσιν*». Ὁ Ἡσύχιος (β 877) πάλι μᾶς πληροφορεῖ: «*βοῦς πετηλός· ὁ ἀναπεπταμένα τὰ κέρατα ἔχων*» (ΛΔ 22, 1999, 78).

Ἡ λ. *πατέλης, πατελής, πατελάρος*¹⁰⁴, *πατέλης* = φαλακρός, *χη-*

100. ΙΑ, τ. 41, σ. 25.

101. ΙΑ, τ. 2, σ. 7. Ἡ λ. *ἀναβολιός, ὄ*, = ἀσπάλαξ, βρίσκεται καὶ στὴ δημῶδη τουρκικὴ ὡς *apanula* (Rize) = Maulwurf, köstebek (= τυφλοπόντικας). Christos Tzitzilis, *Griechische Lehnwörter im Türkischen*, Wien 1987, σ. 23, λῆμμα 15.

102. Ἀν. Κ. Ὀρλάνδος - Ἰω. Ν. Τραυλός, *Λεξικὸν ἀρχαίων ἀρχιτεκτονικῶν ὄρων*, Ἀθήνα 1986, σ. 13· βλ. καὶ τὰ λήμματα τοῦ ΙΑ: *ἀναβάλα, ἀναβολή*.

103. Στ. Ψάλτης, «Σημασιολογικά», ΛΑ 4, 17-29, Παράρτημα τῆς Ἀθηνᾶς 29 (1917).

104. Δημ. Α. Κόμης, *Κυθηραϊκὸ Λεξικόν*, Ἀθήνα 1996, σ. 331: «*πατέλα ἦ (< patella): τὸ πλατὺ μέτωπο· πατέλαρος ὄ (< πατέλα): ὅποιος ἔχει πλατὺ μέτωπο*».

σιμοποιείται στὰ νεοελληνικά¹⁰⁵ ιδιώματα, και ἡ παραγωγή της ἀπὸ τὸ μτγν. *πέτηλος* δὲν φαίνεται ἰσχυρή, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ἔτυμολογία τῆς λ. ἀπὸ τὸ μτγν. *πατέλλα*, ἡ, = λεκανίς, ἀπὸ τὸ λατιν. *patella*, ὑποκοριστικὸ τοῦ *ratina*, ἀπὸ τὸ *rateo* = εἶμαι ἀνοικτός, εἶναι ἡ ὀρθή. Ἡ ἑλληνικὴ λ. ἔχει περάσει και στὴ δημῶδη τουρκικὴ¹⁰⁶ ὡς: *patel*, *patelek* = *ayakları çarçık olduğu için iki yana sallanarak yürüyen (kimse)* (= κάποιος ποὺ περπατᾷ κλυδωνιζόμενος πρὸς τὶς δύο πλευρὲς ἐξ αἰτίας τῆς κυρτότητας τῶν ποδιῶν).

27 «ρ'σέλ', τοῦ. Ὁ ἀπότομος και κατηφορικὸς τόπος, ὁ γκρεμὸς, στὴ Σάμο λέγεται ρ'σέλ. Ὁ πλήρης τύπος εἶναι ἡ λέξη *ρυσέλι* ὑποκοριστικὸ τοῦ οὐσ. *ρύσις* ποὺ σημαίνει ἐκτὸς τῶν ἄλλων και τὴν πτώση, τὸ κατρακύλημα» (ΛΔ 20, 1996, 120).

Ο Δ. Κρεκούκιας ἐπανῆλθε στὸ θέμα ἀναφέροντας «Ἀπὸ τὴ λέξη αὐτὴ ἂν ἀφαιρεθεῖ ἡ ὑποκοριστικὴ της κατάληξη -έλι, μαρτυρεῖται ἡ ἀντίστοιχη ἀρχαία *ρυσίς* ποὺ ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ ποτηριοῦ. Ἴσως λοιπὸν τὸ σχῆμα νὰ ἔχει γίνεи και ἡ αἰτία τῆς ὀνοματοθεσίας αὐτῆς» (ΛΔ 21, 1998, 92).

Ἡ λ. «ρ'σέλλ'¹⁰⁷, τοῦ (< ἀρχ. *ρύσος*;) τόπος, ποὺ διακόπτεται ἀπὸ γκρεμοὺς και χαράδρες «θὰ σὶ κάμου νὰ πχιάσ'ς τὰ ρ'σέλλια"», εἶναι ἀπίθανο νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο¹⁰⁸ *ρυσίς*, ἡ = ρυτὸν εἶδος ποτηριοῦ, ἐνῶ ἡ ὑπόθεση παραγωγῆς της ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ρύσις*¹⁰⁹, ἡ = ἡ ροή, τὸ τρέξιμο, ὁ ροῦς ποταμοῦ, τὸ ρεῦμα, εἶναι πιὸ προσεκτικὴ, ἀλλὰ ὄχι και ἀπολύτως πειστικὴ. Ἡ λ. ἔτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἰταλ. *ruscello*¹¹⁰ [ru/ʃello] = *piccolo rivo* (= ποταμάκι, ρυάκι), και γιὰ τὴ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβ. τὸ *lothringisch*¹¹¹ *rohhe* = *Sturzbach* (= χεῖμαρρος, ξεροπόταμο, χαράδρα, ρεματιά), ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ λατινικὸ **ruscillus*, ἀπ' ὅπου και τὸ ἰταλικὸ *ruscello*.

28 «*σάγουρο*, τό. Στὴν Ὀλυμπία, τὴν Ἡλεία και τὴν Γορτυνία, καθὼς και στὰ νησιὰ Ἰθάκη και Κεφαλληνία ἡ δερματικὴ ἀσθένεια ποὺ παρουσιάζεται στὰ τριχωτὰ μέρη τοῦ κεφαλιοῦ τῶν μικρῶν παιδιῶν μὲ μικρὲς φοῦσκες σὰν σακκουλάκια γεμᾶτες μὲ πύο λέγεται *σάγουρο*. Τὸ ἐπιστημονικὸ της ὄνομα εἶναι *μολυσματικὸν κηρίον*. Ἡ λέξη αὐτὴ, τὸ *σάγουρο*, νομίζω ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ταυτιστῇ μὲ τὴν ἀκόλουθη γλῶσσα τοῦ Ἡσυχίου: *σάγουρον· γυρθάθιον* (δηλαδὴ σακκουλάκι)» (ΛΔ 20, 1996, 121).

105. Κ. Μηνᾶς, *Τοπωνυμικὸ τῆς Καρπάθου*, Κάρπαθος 2000, σ. 252.

106. *Derleme Sözlüğü*, τ. 9, Ankara 1977, σ. 3409.

107. Μεν. Π. Ζαφειρίου, *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Σάμου*, Ἀθήνα 1995, σ. 582.

108. Δ. Δημητράκος, ὁ.π., τ. 8, σ. 6442.

109. Ὁ.π.

110. C. Battisti - G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, τ. 5, Firenze 1975, σ. 3298.

111. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 606, λῆμμα 7338α.

Ἡ Ἀγλαΐα Μπίμπη-Παπασπυροπούλου¹¹² μᾶς πληροφορεῖ ὅτι: «Οἱ μολύνσεις στὸ δέρμα τῆς κεφαλῆς τοῦ βρέφους ἦταν παλαιότερα κάτω συνηθισμένο. Μὲ διάφορα ὀνόματα, ὀμψοφύτης, πσοφύτης¹¹³, μαγιασίλι ἢ σάγγριο δίνεται ἡ ἴδια περίπου κλινικὴ εἰκόνα. “ὁ πσοφύτης βγαίνει στὸ κεφάλι τῶν μικρῶν παιδιῶν, δηλαδὴ βγάναν πολλὰ σπυράκια μὲ ὀμψον (πύον)” [...]. Σαφῆς εἶναι ἡ πληροφορία ἀπὸ τὴν Καλαμάτα τῆς Μεσσηνίας: “Ὅταν τὰ παιδιὰ βγάνανε σάγγριο, παίρναμε πεντάνευρο, τὸ ἀλείφαμε μὲ βούτυρο καὶ τὸ βάναμε στὸ κεφαλάκι του”».

Ἡ παραγωγή τῆς λ. ἀπὸ τὸ σάγουρον· γυρθάθιον (Ἡσύχ.), δὲν φαίνεται πιθανή, γιὰ τὴ λ. ἐὰν σωζόταν στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα, θὰ ἔπρεπε τὸ πιθανότερο νὰ διατηρήσει τὴν ἀρχικὴ τῆς σημασία, καὶ μετὰ νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ νὰ προσδιορίσει(;) μεταφορικὰ κάποια ἀσθένεια. Ἡ δερματικὴ ἀσθένεια ποὺ φέρνει τὴν ἐπιστημονικὴ ὀνομασία: Μολυσματικὸν κηρίον¹¹⁴, ὀνομάζεται στὴ λατινικὴ διεθνὴ ἰατρικὴ ὀρολογία *impetigo*, καὶ διαβάζουμε σχετικὰ γιὰ τὸ θέμα: «*impétigo*¹¹⁵ (*achores, teige muqueuse, gourmes, croûtes de lait, eczéma impétigineux*: all. Eiterflechte, angl. *impetigo, moist letter*, it. *impetigine*, esp. *impetigo*). Variété d'eczéma caractérisée par l'existence de pustules au lieu de vésicules», ἐνῶ στὴ λ. *achores* ἀναφέρεται¹¹⁶: «(ἀχώρες, all. *Achor*, angl. *achores*, it. *acori*). Chez les Grecs, éruption à la tête et à la face, composée de petits ulcères fournissant un liquide semblable au miel. || La teige muqueuse ou impetigo larvalis des modernes. V. Impétigo. = Ulcérations superficielles de la peau de la tête chez les poullains à la sortie des paturages».

112. Ἀ. Μπίμπη-Παρασκευοπούλου, *Παραδοσιακὴ ἰατρικὴ στὴν Πελοπόννησο*, Ἀθήνα 1985, σσ. 82-83, καὶ σ. 60, ὅπου παρέχεται ὁ τύπος σάγουρο.

113. Ὁ Δ. Κρεκούκιας, «Ἑτυμολογικά», ὁ.π., 132, ἔχει δείξει ὅτι ἡ κρητικὴ λ. *φίτης*, ὁ, = εἶδος ἔρπητος, «γράφεται μὲ *υ* καὶ θεωρεῖται συγκεκριμένος τύπος τοῦ ἔμψοφύτης, πρέπει μᾶλλον νὰ σχετιστῇ μὲ τὴ λέξη *ὀφίτης* τοῦ Γαληνοῦ, ποὺ εἶναι εἶδος ἔρπητος καὶ περιβάλλει σὰν τὸ φίδι μὲ σπυριὰ τὰ κεφάλια τῶν μικρῶν παιδιῶν». Ὁ Ἐμμ. Κριαρᾶς, *Λεξικὸν τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημῶδους γραμματείας (1100-1669)*, τ. 14, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 153, λ. *ὀφίτης*, καταλήγει στὸ ἴδιο συμπέρασμα μὲ αὐτὸ τοῦ Δ. Κρεκούκιας, καὶ παρατηρεῖ: «ἡ γρ. *φύτης* ἀπὸ παρετυμολογικὸ συσχετισμὸ μὲ τὸ *φύμα-φύω*».

114. Ὁ Ν. Θ. Ὀλυμπίτης, «Κηρίον», *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ*, τ. 14, σ. 337, ἀναφέρει: «Κηρίον κοινὸν ἢ μολυσματικόν. Εἶναι ἡ συνθέστερον ἀπαντῶσα μορφή κηρίου, ἐπονομαζομένη κοινῶς πσοφύτης [...]. Τοῦ κοινοῦ κηρίου διακρίνομεν τὰς ἐξῆς μορφάς: τὸ προσωποειδές, ὅτε τὸ ἐξάνθημα καταλαμβάνει ἅπαν τὸ πρόσωπον δίκην προσωπίδος, τὸ κοκκῶδες, ὅταν παρατηρούμενον ἐπὶ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς καὶ ὀφείλον τὴν ὀνομασίαν εἰς μικρὰς κοκκῶδεις ἐφελκίδας, ἃς παράγει τὸ πύον τῶν ρηγνυμένων φλυκταινῶν πηγνύμενον ἐπὶ τῶν τριχῶν. Τὸ ἔμμορφον, ὅταν τὰ στοιχεῖα τοῦ κηρίου ἔχουσιν διάταξιν διαφόρων σχημάτων».

115. É. Littré, *Dictionnaire de médecine*, Paris 191902, σ. 815.

116. Ὁ.π., σ. 16.

Στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἀπαντᾶ ἡ λ. «ἄχωρ -ῶρος¹¹⁷ (ὁ), δ. γ. ἄχωρ -ορος μεταδοτικὴ δερματοπάθεια τοῦ τριχωτοῦ τῆς κεφαλῆς, σπανιώτ. δ' ἐμφανιζομένη ἐπὶ τοῦ ἀτρίχου καὶ τῶν ὀνύχων, ἡ κασίδα· Γαλ. Ὅγκ. 356, 57 “ἔστι δὲ καὶ ἄχωρ ἕλκος μικρὸν ἐν τῷ δέρματι τῆς κεφαλῆς”, Ἀέτ. Τετράβιβλ. 2, 68 “ἀχώρ ἐξανθήματος εἶδος [...] περὶ τὴν κεφαλὴν”, ΑΒ 6 “οἱ μὲν τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ πίτυρον· οἱ δὲ πιθανώτερον τὰ ἐν αὐτῇ ἐλκῦδρια, τὰ κνησμὸν τινα παρέχοντα”· || Ἦσ. “ἀποπιτυρίασις κεφαλῆς”», ἡ ὁποία ἀναφέρεται σὲ δερματικὴ πάθηση τοῦ κεφαλιοῦ, καὶ ἴσως ταυτίζεται σηματολογικὰ μὲ τὸ νεοελληνικὸ σαγρί¹¹⁸, σάγριο, σάγουρο, τό, = μολυσματικὸν κηρίον, ἀλλὰ δὲν ἔχει καμιά ἐτυμολογικὴ σχέση.

Στὴν τουρκικὴ¹¹⁹ ἀπαντᾶ ἡ λ. *sagrı* = τὰ ὀπίσθια ζώου, οἱ γλουτοί· & τὸ ἐκ τῶν μερῶν τούτων κατασκευαζόμενον δέρμα, κοινῶς *σαγγρί*, ποὺ βρίσκεται στὴν ἰταλική¹²⁰ ὡς: *sagri*, *sagrino* = pelle preperata come il sagri; cuoio granito durissimo; pelle di pesce (specie di pescecane) conciata per scarpe, borse ecc., στὴν ἀγγλική¹²¹ ὡς: *shagreen* = an untanned leather prepared from the skins of horses, asses, camels, and other animals, covered with small round granulations by pressing small seeds into the grain or hair side when moist, scraping off the roughness when dry, and soaking to cause the compressed or indented portions of the skin to swell up into relief, and dyed a bright color usually green, καὶ σὲ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς¹²² γλῶσσες, καὶ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ του εἶναι ἡ διογκωμένη ἐπιφάνειά του, ἀπὸ

117. Δ. Δημητράκος, ὁ.π., τ. 2, σ. 1291. *Thesaurus Graecae Linguae*, τ. 2, Londini 1821-1822, σ. 2460: «ἄχώρ, ῶρος, ὁ, Manans capitis ulcus Celso et Plinio, i.e. Tumor praeter naturam in ipsa capitis cute excitatus, tenuissimis eam foraminibus exulcerans, et saniem viscosam lentamque effundens: τῷ κηρίῳ, i.e. Favo, non multum absimilis, nisi quod hic majora habet foramina humore melleo referta, illem autem perexigua. Quamobrem inde nomen habuisse Gal. prodidit, quod non amplum locum, i. χῶρον occupet, sed angustis spatiis conclusus, tenuem etiam humorem contineat».

118. Ὁ τύπος *σαγρί*, τό, = μολυσματικὸν κηρίον, χρησιμοποιεῖται στὴν περιοχὴ τοῦ Πύργου Ἡλείας· πληροφορία τῆς συναδέλφου φιλόλογου Δέσποινας Ψωμᾶ, ποὺ κατάγεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν περιοχὴ.

119. Ι. Χλωρός, ὁ.π., σ. 1002β. J. W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon, shewing in English the significations of the Turkish terms*, Constantinople 1890, σ. 1157β: «1. the rump of man or beast. 2. the stout leather made from the rump of a beast». Ἡ τουρκικὴ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο τουρκικὸ *sagrı*: = originally “raw hide”; thence “leather from the hindquarters of a horse”, and thence “the hindquarters of a horse”. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972, σ. 815.

120. C. Battisti - G. Alessio, ὁ.π., τ. 5, σ. 3311.

121. Webster's *Third New International Dictionary of the English Language*, Springfield, Mass. 1963, σ. 2084.

122. Karl Lokotsch, *Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs*, Heidelberg 1927, σ. 140, λήμμα 1760, ὅπου καὶ πολλὲς πληροφορίες.

έξογκωμένους κόκκους¹²³, όπως ακριβώς παρατηρείται και στην επιφάνεια του κεφαλιού των μικρών παιδιών.

Στη νεοελληνική και τα ιδιώματά της ή λ. *σαγρί*, *τό*, = (1) δέρμα κατεργασμένο με κοκκώδη επιφάνεια, (2) τοίχος του οποίου ή εξωτερική επιφάνεια δεν είναι λεία, αλλά κοκκώδης, *σαγρί* ή κοινώς *σαγρέ*¹²⁴, (3) κατ' επέκταση, ή κοκκώδης επιφάνεια του κεφαλιού των παιδιών όταν έχουν προσβληθεί από τη δερματική πάθηση μολυσματικό κηρίον· από τον τύπο *σαγρί* δημιουργήθηκαν οι τύποι: *σάγριο*, κατ' αναλογία προς άλλα σε *-ιο*¹²⁵ λήγοντα ουσιαστικά, και *σάγουρο*, με την ανάπτυξη του συνοδίτη φθόγγου *ου*, και σχηματισμός της λ. κατά τὰ: *φάκελο*, *διάσελο*, *χάβαρο* κτλ. προπαροξύτονα οὐδέτερα.

29 «σακάς, ό. Σακάς από τους κατοίκους της Λήμνου και σακό (ό) από τους Χαβουτσιώτες της Προποντίδας λέγεται ό κηφήνας των μελισσών. Έδώ πρέπει κανείς να αναζητήσει τὸ δωρικό σακός που σημαίνει μαντρί. Σακάς λοιπόν είναι αυτός που μένει στο σακό, στο μαντρί, και εδώ μέσα στην κυψέλη» (ΛΔ 21, 1998, 93).

Η παραγωγή της λ. από τὸ δωρικό σακός = μαντρί, είναι ἄκρως τολμηρή, και δεν έχει την παραμικρή σχέση με την πραγματική προέλευση της λέξης· ή λ. ἐτυμολογείται από τὸ τουρκικό¹²⁶ *saka* = water-carrier (= νερούλας), *erkek ari* (= ἀρσενική μέλισσα, κηφήνας), *sponging parasite* (= παράσιτο, τρακαδόρος).

30 «σαρδίνια-τσαρδίνια, τά: Στη Δυτική Κρήτη *σαρδίνια* και στην Ἀνατολική *τσαρδίνια* λέγουν ένα είδος πολυτελών παπουτσιών που είναι σχιστά μπροστά και δένονται χιαστί με μεταξένιο σπάγο. Σε ένα δίστιχο μας αναφέρονται:

“Ἐπιασε πάλι τὸ χορὸ νὰ κάμει τὰ ταλίμνια (= ἐπιδέξιες κινήσεις),
ἀποὺ νὰ ἰδῶς τὰ πόδια σου χιλιώ ριαλιῶ *σαρδίνια*”.

123. Ὁ Νικόλαος Παπαδόπουλος, *Ἑρμῆς ὁ κερδῶος*, ἦτοι Ἐμπορική Ἐγκυκλοπαιδεία, Ἐν Βενετία 1815, ἀνατ. Ἀθήνα 1989, τ. 2, σ. 17, ἀναφέρει: «Λεπιδωτὴ βύρσα ἡμπορεῖ νὰ μεταφρασθῆ ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ *Squali corium*, τὸ τομάρι, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν *Σαγρί* [...] εἶναι δὲ βύρσα ἦτοι τομάρι ἐργασμένον εἰς τρόπον, ὥστε ἔχει εἰς τὴν ἐπιφάνειάν του λέπια, ἦτοι *σπυρία* μικρά, και *στρογγύλα*. Βυρσοδεψεῖται τὸ δὲρμα τοῦτο ἀπὸ τὴν ράχιν τῶν ἵππων, ἐκτεινόμενον ὅταν ἀκόμη εἶναι νωπὸν, και ἀλειφόμενον με κόνιν σινήπεως, με τὴν ὁποῖαν μένει μερικὰς ἡμέρας, και ἔπειτα βυρσοδεψούμενον, ἀποκτὰ τὰ λέπια, ἦτοι *σπυρία*, και διαμένει με αὐτά».

124. Ὁ Γ. Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας*, Ἀθήνα 1998, σ. 1579, παράγει λαθεμένα τὴ λ. *σαγρέ* ἀπὸ τὸ τουρκικό *sahre* = βράχος· τὸ *Λεξικό τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς*, Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ., Ἰνστιτούτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν [Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], 1998, σ. 1191, παράγει τὴ λ. *σαγρέ* σωστὰ ἀπὸ τὸ τουρκικό *sağrı*, με λόγια προσαρμογὴ στὸ ἐπίθημα *-έ*.

125. Μ. Φιλήντας, *Γραμματικὴ τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσας*, τ. 1-2, Ἀθήνα 1907-1910, σσ. 476-479.

126. New Redhouse, *Turkish-English Dictionary*, İstanbul 1979, σ. 976. *Derleme Sözlüğü*, τ. 10, ὁ.π., σ. 3517.

Εἶναι τὰ ἀρχαῖα *σάρδια* ποὺ ἐννοοῦσαν τὰ χαλινὰ ἢ τὰ ἀλυσιδωτὰ στολίδια τοῦ λαίμοῦ. Αὐτὰ σημασιολογικὰ μεταπήδησαν καὶ στὰ δετὰ μὲ μεταξωτὰ κορδόνια παπούτσια» (ΛΔ 22, 1999, 82).

Ὁ Φ. Κουκουλῆς¹²⁷ ἀσχολούμενος μὲ τὴν ὑπόδηση τῶν βυζαντινῶν, ἀναφέρει μεταξὺ τῶν ἄλλων: «ὑποδήματα τέλος ἦσαν καὶ τὰ τῶν Κρητῶν ἐκ κειμένων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος γνωστὰ *στιβάλια* ἢ *στιβάνια*, ὧν τὸ κομψότερον εἶδος, κατὰ Σαχλίκην, κατεσκευάζετο ἐκ δέρματος τράγου [...]. Ἐν Κρήτῃ καὶ Σύμῃ *στιβάλια* λευκὰ, ἐσχισμένα κατὰ μῆκος τῆς κνήμης καὶ περιδενόμενα μὲ κορδόνια, ἐκαλοῦντο *τσαρδίνια* (*Σαρδίνια*;)», ἐνῶ ὁ Μ. Πιτυκάκης¹²⁸ συμπληρώνει τὶς πληροφορίες μας: «*τσαρδίνια*, *τά*. Ἄνδρικὰ ὑποδήματα, ὑψηλά, ὅπως οἱ μπότες, μὲ τὴ διαφορά πὼς τὰ “καλάμια” ποὺ ἐκάλυπταν τὴν κνήμη ἐδέονταν μὲ κορδόνι. Ἦσαν ραφτά, χωρὶς κανένα καρφὶ καὶ ἔφεραν διάφορα ποικίματα ἀπὸ δερμάτινο λεπτὸ κόκκινο κορδόνι στοὺς ἀστραγάλους. Ἄλλο χαρακτηριστικὸ τοὺς ἦταν ὅτι οἱ μύτες σηκώνονταν ψηλότερα, ὅπως περίπου τὰ τσαρούχια τῶν τσολιάδων. Τὰ φοροῦσαν μέχρι τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας περίπου, μὲ “φράγκικα”, ὄχι δηλ. μὲ τὴν ἐγχώρια στολὴ καὶ ἐθεωροῦντο σὰν ὑποδήματα πολυτελείας».

Ἡ λ. δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ λ. *σάρδιον*¹²⁹, *τό*, = (1) ἡμιπολύτιμος λίθος ἐν χρήσει εἰς τὴν κατασκευὴν δακτυλιολίθων. (2) ἐν τῷ πληθ. *σάρδια*, *τά*, = ἐπὶ γυναικείων κοσμημάτων, ἀλλὰ οὔτε καὶ πιστοποιεῖται ὅτι ἡ λ. ἔχει σχέση μὲ τὴ *Σαρδηνία*. Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ *cedik*¹³⁰ = *cothornus muliebris*, *stivaletti da donne*, *botines*, a kind of light boot of morocco, with a thin sole, worn in the house by ladies, ποὺ μὲ τὴ σειρά του ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹³¹ *ic edik* (= ἐσωτερικὴ μπότα) = light soleless shoes worn within other shoes, καὶ ἡ λ. *edik* προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο¹³² τουρκικὸ *etük, edük, edik, uldan, edük* is the only form down to XVI, thereafter *edik* gradually replaces it: in the early period the meaning is clearly «boot, top-boot»: it is impossible to say when it came to mean «shoe, slipper», καὶ ἡ λ. *cedik*, πιθανότατα ἀπὸ τουρκικὸ τύπο **cedin*, πρβ. τὸν τύπο *uldan*, ἔγινε *τσαρδίνια* μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ρ, καὶ γιὰ τὸ σημασιολογικὸ πεδίο τῆς τουρκικῆς λ. «μπότα», «ἐσωτερικὸ ὑπόδημα, παντό-

127. Φ. Κουκουλῆς, *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός*, τ. 4, Ἀθήνα χ.χ., σ. 411, σημ. 4.

128. Μ. Ι. Πιτυκάκης, *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης*, τ. 2, Ἀθήνα χ.χ., σ. 1111.

129. Δ. Δημητράκος, ὁ.π., τ. 8, σ. 6470.

130. Franz Meninski, *Thesaurus linguarum orientalium praesertim Turcicae, Arabicae et Persicae*, τ. 3, Viennae 1680, σ. 6021. J. W. Redhouse, ὁ.π., σ. 714β.

131. J. W. Redhouse, ὁ.π., σ. 290α.

132. Sir Gerard Clauson, ὁ.π., σ. 50.

φλα», πρβ. τὸ τουρκικὸ¹³³ *soqman* = stivale di cuoio, ἀπ' ὅπου τὸ ἀραβικὸ *suqmān* = seconde bottine qu'on portait par dessus l'autre bottine (*khoff*). Elle était en usage en Egypte sous la dynastie circasienne: les émirs, les soldats, le sultan lui-même, et aussi les femmes, la portaient.

31 «σατούρ'ς, οὐ: Στὴν Ἡπειρὸν ὁ ἀθυρόστομος, ὁ ἀδιάντροπος λέγεται σατούρ'ς. Εἶναι ὁ μεταγενέστερος, σατύριος, ὁ σατυρικός» (ΛΔ 22, 1999, 82).

Ἡ λ. δὲν σχετίζεται μὲ τὸ σατύριος, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹³⁴ *satır* = ζωηρός, εὐθυμος, εὐκίνητος· ἔτοιμος, ἐπιτήδειος· gay, vivacious, merry, in good spirits.

32 «σούχριας: Στὸ Ἀνατολικὸ Πήλιο σούχριας λέγεται ὁ ἀκατάστατος στὸ ντύσιμό του καὶ σὲ ὄλες τὶς δουλειές του. Εἶναι ὁ συγχρίων μὲ ἀνεβασμένο τὸν τόνο καὶ μὲ τὴν κατάληξη -ας» (ΛΔ 22, 1999, 85).

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. σούχριας ἀπὸ τὴ μετοχὴ τοῦ ρήματος συγχρίω¹³⁵ = ἐπιχρίω ὁμοῦ ἢ συγχρόνως, εἶναι ἀδικοιολόγητη, γιὰ τὴ ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹³⁶ *subre* = ridiculous fellow, laughing stock (= περίγελος)· person or animal reduced to subjection and obedience, one who is compelled to work for nothing (= κάποιος ποὺ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ἐργάζεται γιὰ τὸ τίποτε, δωρεάν).

33 «σπιδόνι, τό: Οἱ ψαράδες τῶν Παξῶν καὶ Ἀντιπάξων σπιδόνι λέγουν τὸ φιλὸ δίχτυ τοῦ σάκκου τῆς τράτας. Ἡ λέξη νομίζω ὅτι πρέπει νὰ συνδεθεῖ μὲ τὴν ἀκόλουθη γλῶσσα τοῦ Ἡσυχίου (σ 1502): “σπιδόν· πυκνόν, συνεχές, πεπηγός”» (ΛΔ 22, 1999, 85).

Ἡ λ. σπιδόνι δὲ σχετίζεται μὲ τὴ λ. σπιδόνι, τό, ποὺ παράγεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ¹³⁷ ἰδιωματικὸ *pèdane, pèdanè* = capo della fune della paranza¹³⁸ (= ἡ ἄκρη τοῦ σχοινοῦ τοῦ δίχτυοῦ paranza), μὲ τὴν πρόσληψη τοῦ ἀρχικοῦ σ-.

34 «συργάζω, συρκῶ καὶ συργῶ: Στὴν Κύπρο τὸ ἀηδιάζω ἢ σιχαίνομαι καὶ κατόπιν φοβοῦμαι καὶ ἀνατριχιάζω χρησιμοποιοῦν κατὰ τόπους τὸ παραπάνω ρῆμα συργάζω, συρκῶ καὶ συργῶ. “Ἐσύργασα ἐν φοφισμένον κ' ἐν τὸ τρώω”. “Εἶδα τὸν νεκρὸν κ' ἐσύργασα”. Στὸ ρῆμα αὐτὸ διαβλέπω τὸ ἀμάρτυρο ἀρχαῖο συρριγῶ, σύνθετο τοῦ γνωστοῦ μας ριγῶ (φρίττω, ἀνατριχιάζω)» (ΛΔ 22, 1999, 87).

133. G. Doerfer, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, τ. 3, Wiesbaden 1967, σσ. 298-300.

134. I. Χλωρός, δ.π., τ. 1, σ. 951α. New Redhouse, δ.π., σ. 1051.

135. Δ. Δημητράκος, δ.π., τ. 8, σ. 6776.

136. New Redhouse, δ.π., σ. 1034.

137. E. Giammarco, «Lessico marinaro Abruzese e Molisano, II», *Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo* 5-6 (1963-64) 202.

138. S. Battaglia, δ.π., τ. 12, σ. 562: «paranza; rete a strascico di grandi dimensioni, particolarmente adatta alla pesca in bassi fondali, trainata da due imbarcazioni; *sciabica*».

‘Ο Κ. Γιαγκουλλής¹³⁹ χαρακτηρίζει τη λ. *συρκῶ* = *σιχάινομαι*, φοβου-
μαι, ὡς ἀγνώστου ἐτύμου, καὶ ὁ συσχετισμὸς τῆς λ. μὲ τὸ ἀμάρτυρο *συρ-
ριγῶ* εἶναι ἀνεπιτυχής. Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ¹⁴⁰ *ἀση-
ρὸς* = ὁ ἐπιφέρων ἄσση (= ἀηδία, *σιχασιά*), *ἀηδῖαν*, ἐνόχλησιν, *ἀηδής*,
ὄχληρός: ὁ αἰσθανόμενος *ἀηδῖαν* ἢ περιφρόνησιν, **ἀσηριῶ* > *σηρκῶ*, καὶ
**ἀσηρ-ιάζω* > *σηρκάζω* = *ἀηδιάζω*, *σιχάινομαι*, μὲ πτώση τοῦ ἀρχικοῦ *ἀ-*.

35 «*σωκάρρα*, ἢ. Στὰ χωριά τῆς Μεσσηνίας *σωκάρρα* λένε ἓνα εἶδος δῖωτου πῆλινου
ἢ καὶ ὀρειχάλκινου κασσιτερωμένου ἀγγείου μέσα στὸ ὅποιο ἀρμέγουν τὸ γάλα
ἀπὸ τὰ γιδοπρόβατα. Στὸν Ἡσύχιο ὑπάρχει ἡ γλῶσσα: *σῶρακον*. ἀγγεῖον, εἰς ὃ
σῶκα ἐμβάλλεται ἢ *ξυλοκανθήλια*. Νομίζω ὅτι τὸ *σῶρακον* αὐτὸ τοῦ λεξικογράφου
εἶναι ἀναγραμματισμὸς τοῦ *σῶκαρον*, ἀναγραμματισμὸς ποῦ συναντιέται καὶ σὲ
ἄλλα μέρη τοῦ λεξικοῦ αὐτοῦ. Ἡ *σωκάρρα* λοιπὸν τῶν Μεσσηνίων ἴσως νὰ εἶναι
ἐξέλιξη τῆς παραπάνω διορθωμένης γλώσσας τοῦ Ἡσυχίου» (ΛΔ 21, 1998, 97).

Ἡ λ. *σῶρακος*¹⁴¹, ὁ, = basket or box, δὲν ἀποτελεῖ ἀναγραμματισμὸ
τοῦ ἀμάρτυρου **σῶκαρον*, ποῦ ἰσχυρίζεται ὁ Δ. Κρεκούκας, γιὰ νὰ δι-
καιολογήσει τὴν προτεινόμενη ἐτυμολογία· ἡ λ. δὲν σχετίζεται μὲ τὴ λ.
σῶρακος, *σῶρακον* = *καλάθι*, *κουτί*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ παλαιὸ
βενετικὸ¹⁴² *sechiaro* = *Gußstein* (= νεροχύτης), *acquaio*¹⁴³ (= ὑδρορροή, νε-
ροχύτης), ἢ *σοκάρρα* εἶναι ὀρειχάλκινη ἢ πῆλινη, πρβ. τῖς λ. *secchia* =
κουβάς, *secchio* = *καρδάρι*, καθὼς καὶ τὸ ρομανικὸ *friaulisch seglet*, *seglot*
= *Melkeimer* (= *καρδάρι*), παράγωγα τῆς λατινικῆς λ. *situla* = *κουβάς*.

36 «*τσερμώνω*: Στὴ Μάνη *τσερμώνω* σημαίνει παγώνω ἀπὸ τὸ κρύο, μουδιάζει
ὅλο τὸ σῶμα μου. Στὸ ρῆμα αὐτὸ διαφαίνεται, νομίζω, τὸ ἀρχαῖο *κρυμώσσω* ποῦ
ἔχει καὶ αὐτὸ τὴ σημασία τοῦ κρυώνω πολὺ, παγώνω» (ΛΔ 22, 1999, 89).

‘Ο Δ. Κρεκούκας¹⁴⁴ ἔχει δεῖξει ὅτι τὸ ρῆμα *κουρμνιάζω* = κρυώνω
πολύ, παγώνω ἀπὸ τὸ κρύο, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρο **κρυμνιάζω*,

139. Κ. Γ. Γιαγκουλλής, «Μικρὸς ἐρμηνευτικὸς καὶ ἐτυμολογικὸς θησαυρὸς...», ὁ.π., σ.
314.

140. Δ. Δημητράκος, ὁ.π., τ. 2, σ. 1037.

141. *LSJ*⁹, σ. 1750. Franz Passow, *Handwörterbuch der griechischen Sprache*, τ. 2, Leipzig
1857⁵, σ. 1805: «*σῶράκος*, ὁ, ein geflochtener Korb für datteln, Feigen u. dgl. 2) ein Behälter zu
Aufbewahrung der Theatergarderobe, der Packsattel, Hesych., der Schilde. 3) *Σῶρακοι*, ein
Lustspiel des Alexis, Ath. Pol. 4) met. überh. Ein Ort wo sich etw. sammelt, *κακῶν τοσοῦτων
ξυνελέγη μοι σῶρακος*, ein Kasten voll Uebel, d. i. eine Masse Uebel, Ar. Fr. 244 D., wo es
Anderer in der Bdtg *σῶρος* nehmen welche freilich zu *ξυνελέγη* besser passt. Vgl. Lobeck path. P.
310».

142. W. MeyerLübke, *REW*, σ. 656, λήμμα 7962.

143. Sandro Zanotto, *Vocabolario veneto-italiano*, Padova 1959, σ. 169: «*seciaro(er)*
= *acquaio* (v. *scafa*)» «*scafa* = *pila dell'acquaio sormintato dal calaer (scolatoio)* sul quale si
pongono le stoviglie ad asciugare». Giuseppe Boerio, ὁ.π., σ. 659: «*sechièr*, s.m. Lo stesso che
Scolaór, V. *Scafa*», «*sechia*, s.f. *Secchio*, Vaso di legno fatto a doghe col quale *si raccoglie il latte
nel mungere*».

144. Δ. Κρεκούκας, «Ἐτυμολογικὰ Β'», ὁ.π., 84.

βασίζοντας την ύπαρξή του στα: *κρυμός, κρυμνός* = υπερβολικό κρύο, αλλά τα όσα αναφέρει για το ρήμα *τσερμώνω* έχουν διατυπωθεί έπακριβώς από τον αείμνηστο Φ. Κουκουλέ¹⁴⁵ για το ρήμα *τσερμιάζω, τσερμιάζου* = παγώνω.

Ο Β. Σκουβαράς¹⁴⁶ έχει δείξει ότι η λ. *τσερμιάζω* προέρχεται από το αλβανικό¹⁴⁷ *cermë* = gout (= ούρική αρθρίτις), arthritis, *cermëz* = cold, catarrh (=κρύο, συνάχι), έρμηνεία ή όποια είναι σωστή και για το ρήμα *τσερμώνω* = παγώνω από το κρύο.

37 «*τσηρύται, τό*: Στο Κουρούι της Εύβοιας ο ίσος άγωγός του νερού που κατευθύνεται από την πηγή προς τους κήπους λέγεται *τσηρύται*. Είναι το άρχαίον *κηρύκειον*, που σήμαινε το ίσο ραβδί του κήρυκα. Το σχήμα του ραβδίου αυτού υπήρξε και αίτία της όνοματοθεσίας του νεραγωγού» (ΛΔ 22, 1999, 89).

Είναι άπίθανο να όνομασθεί ο άγωγός του νερού *τσιρίτσι*, γιατί είναι ίσιος και μοιάζει με την εϋθεία γραμμή του άρχαίου *κηρυκείου*· η λ. προέρχεται από το τουρκικό¹⁴⁸ *geriz* = sewer (= ύπόνομος, όχετός).

38 «*τσιαράς, ό*. Στην Άστυπάλεια ένα είδος σκουμπριού λέγεται *τσιαράς*. Στη λέξη αυτή διαφαίνεται η άρχαία *κηρίς* με πιθανό δωρικό τύπο, τσιτακισμó και άναλογικά καταληκτικό σε -ας κατά τα όμοια *αυλιάς, γλουπιάς, γουβιάς, γραβανάς, κεφαλιάς, μουστακάς κ.ά.*» (ΛΔ 20, 1996, 130).

Ο Δ. Κρεκούκιας έπανήλθε στο θέμα και παρατηρεί: «*τσιαράς [...]*. Πιάνεται με άφρόδιχτα κι αυτό όπως η *σαρδέλλα* και η *φρίσσα*. Με κάποια έπιφύλαξη νομίζω ότι το όνομα του ψαριού αυτού είναι εξέλιξη του άρχαίου *κιρρίς*» (ΛΔ 21, 1998, 98).

Είναι κατανοητό ότι η λ. *τσιαράς* δέν μπορεί να προέλθει από το *κιρρίς*¹⁴⁹ = *κηρίς*¹⁵⁰ με ένδιάμεσο δωρικό τύπο, δηλαδή **καρίς*, γιατί τότε θα

145. Φ. Κουκουλές, «Έτυμολογικά», Άθηνά 57 (1953) 224.

146. Β. Σκουβαράς, *Ίχνηματώντας τις λέξεις*, Έτυμολογικά της Νεοελληνικής, Βόλος 1957, σ. 82.

147. S. E. Mann, ό.π., σ. 47.

148. Ι. Χλωρός, ό.π., τ. 2, σ. 1357β: «*κιαρίζ, κοινώς γκερίζ* όν. ύπόνομος, όχετός άκαθαρσιών, κοινώς γκερίζω». New Redhouse, ό.π., σ. 641.

149. D'Arcy Wentworth Thompson, *A Glossary of Greek Fishes*, London 1947, σ. 115.

150. D'Arcy Wentworth Thompson, ό.π., σ. 111: «*κηρίς*. An unknown fish; perhaps identical with *κιρρίς*. Metntioned by Diphilus ap. Ath. 355d: *ή δέ καλουμένη κηρίς άπαλόσαρκος, εύκόλιος, εύστόμαχος· ό δέ χυλός αυτής παχύνει και σμήχει*. Mentioned also with *λάβραξ, όρφώς*, and *κόκκυξ*, as *σκληρόσαρκος*, Alex. Trall. 7. 3 and 8. 3.». 'Ο Άδ. Κοραής, *Ξενοκράτους και Γαληνού, Περί της από των ένύδρων τροφής*, Έν Παρισίοις 1814, σ. 82, σημειώνει: «*Λείπεται ή Κηρίς, ούπω έγνωσμένος ίχθύς, ό αυτός ίσως τή παρά τώ Όπιανώ (Άλιευτ. Α, 129 και Γ, 187) μηδέν μάλλον γνωστή και γραφομένη Κιρίδι, Κιρίδι, ή Σκιρίδι. Λέγει δέ 'Ησύχιος· "Κιρίά, ίχθύς ποιός". Μών ό παρ' ήμίν Τσίρος ή Τσηρος*· στη σ. 210 επανέρχεται στο θέμα: «*Διά του ή γράφεται ό Τζήρος παρά τώ Πτωχοδρόμω (Κατά 'Ηγουμέν. 201). Σκόρδα κεφάλια δώδεκα, και τζήρους δεκαπέντε. Και εϊη μεν άν ή κηρίς ό παρ' ήμίν τσηρος, εϊ έστιν, ώς φησιν ό Τραλλιανός Άλέξανδρος (ζ', 3), τών σκληροσάρκων· ούκ άν εϊη*

είχαμε *καράς, αλλά όχι τσιαράς· ό G. Rohlfs¹⁵¹ έχει αποθησαυρίσει τὰ ακόλουθα ιχθυωνύμια: «*zírru* (Castro, Leuca, Otranto), *nzírru* (Lecce, Galatina, Gallipoli) m. “pesce marino della famiglia dei tonni, Euthynnus thunnina”; cfr. in Calabria *zírru* “specie di tonno più piccolo”. A tutt’altro pesce si riferisce l’ital. *zero*, ο *zerro*, romano *zèrolo*, nap. *cierrə*, corso *zeru*, *zaru*, *zarlu*, *zèrlu*, ven. *zírolo*, prov. *gerre e gerle*, nomi che si danno ad un pesce di poco conto, generalmente la menola bianca, *Maena vulgaris*, pesce che di solito viene salato. A questo pesce nella Grecia moderna corrisponde il nome *σίρος*, *τσήρος* ο *τσέρουλα*. Tutti questi nomi discendono dal lat. *gerres* “pesce molto spregevole”».

Ἡ νεοελληνική λ. *τσιαράς* προήλθε ἀπὸ τὰ ιδιωματικά ἰταλικά: ναπολιτάνικο *cierrò*, κορσικανικὸ *zaru* = Μαΐνη ἢ κοινή, κοινῶς¹⁵² *μένουλα*, *μενίδα*, καὶ ἡ ἔτυμολόγηση τῶν λέξεων: *σίρος*, *τσέρουλα* ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα ἰταλικά ἰχθυώνυμα, καὶ αὐτὰ μὲ τὴ σειρά τους ἀπὸ τὸ λατινικὸ *gerres*¹⁵³ = an inferior salted sea-fish, εἶναι σωστή.

39 «χανάκα, ἢ. Σὲ πολλὰ μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου τὸ μεταλλικὸ ἢ δερμάτινο περιλαίμιο τῶν χοίρων, τῶν σκυλλιών καὶ τῶν ἀλόγων λέγεται *χανάκα*. Ἡ λέξη αὐτὴ νομίζω ὅτι εἶναι ἀρχαία καὶ ἀναφέρεται στὴν ἀκόλουθη δυσεξηγήγητη γλῶσσα τοῦ Ἡσυχίου: *χαναβίς· ἄλης*. Ἡ γλῶσσα αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ ἀποκατασταθεῖ ἔτσι: *χανάκης· ἄλυσις*» (ΛΔ 21, 1998, 99).

Ἡ λ. *χανάκα* ἀπαντᾷ καὶ ὡς *κανάκα*¹⁵⁴, ἢ, = κλοιός, λαμποπέδη, ἰδ. τοῦ κυνός, καὶ βεβαίως εἶναι τελείως ἄσχετη μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ Ἡσυχίου: *χαναβίς· ἄλης*· ἢ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ *ḥannāqa*¹⁵⁵ = *carcan*¹⁵⁶ (= κλοιός, σιδηροῦς κύκλος τιθέμενος ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῶν καταδίκων), *collier d’or*, ποὺ ἔχει περάσει στὰ ἰταλικά ἰδιώματα¹⁵⁷ ὡς: «*calabr. cannacca, hannacca, fannacca, gannacca, jannaca* “collana (di coralli ecc.)”, anche *sannacca*; salent. *cannacca* (Lecce, a. 1596) “collana”, “c. di coralli”

δέ, εἰ ἀπαλόσαρκος, καθὰ λέγει Δίφιλος (παρὰ τῷ Ἀθην. σελ. 355)».

151. G. Rohlfs, «Termonologia marinaresca nel Salento: Nomi di pesci e di molluschi», *Bollettino dell’Atlante Linguistico Mediterraneo* 2-3 (1960-1961) 15-16.

152. Παν. Σ. Οἰκονομίδης, *Κατάλογος τῶν ἰχθύων τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθῆναι 1973, σ. 506. Costas Papakonstantinou, *Faunae Graeciae IV, Κατάλογος τῶν θαλασσιῶν ἰχθύων τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθῆναι 1988, σ. 118.

153. Charlton T. Lewis - Charles Short, *A Latin Dictionary*, Oxford 1879, ἀνατ. 1966, σ. 813.

154. Δ. Δημητράκος, δ.π., τ. 9, σ. 7785.

155. R. Dozy, *Supplément aux dictionnaire arabes* τ. 1, Leyde 1881, σ. 409β.

156. Ἐντύπωση προκαλεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Émile Missir, *Dictionnaire français-roméique*, Paris 1952, σ. 126, λ. *carcan*, γράφει: «*carcan* m *μπουκαγιάς*, *χανάκα!*», ἐρμηνεύματα τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦνται ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἄτομα ποὺ ἔχουν σπάνια γνώση τῆς καθόλου ἑλληνικῆς.

157. Giovan Battista Pellegrini, *Gli arabismi nelle lingue neolatine, con speciale riguardo all’Italia*, τ. 1, Brescia 1972, σ. 163-164.

anche *canacchia*; cfr. l'it. marin. *cannacca* (ant.) “anello di corda che serve per racchiudere e stroppare due bozzelli”».

Συνοψίζοντας: Ἡ συμβολή τοῦ Δ. Κρεκούκια στή ἐτυμολογική διερεύνηση τοῦ νεοελληνικοῦ λεξιλογίου εἶναι σημαντικότερη, καί οἱ ἀσχολούμενοι μέ αὐτά τὰ θέματα ἀναμένουν νά συνεχίσει τήν ἀναζήτηση καί ἰχνηλάτηση σπάνιων ἀρχαιοελληνικῶν στοιχείων στά νεοελληνικά ἰδιώματα· ὡστόσο, συχνά δὲν πρέπει νά ὑποτιμᾶται ὁ συγκριτικός παράγοντας καί ἡ ἀναζήτηση σέ ἄλλες βαλκανικές, ἢ στίς ρομανικές γλώσσες.

Νίκαια

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΑΠΟΤΟΣΟΓΛΟΥ